

Η κοινωνική κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα 2^η αναθεωρημένη έκδοση

Αθήνα, 2021

Funded by the Rights, Equality
and Citizenship (REC) Programme
of the European Union

Συγγραφέας: Θανάσης Θεοφιλόπουλος, Δρ. Ανδρομάχη Μπούνα

Επιμέλεια έκδοσης: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πρωτογενής έρευνα και μεταγραφή συνεντεύξεων: Δρ. Ανδρομάχη Μπούνα, Θανάσης Θεοφιλόπουλος, Εύα Σπίνου

Βιβλιογραφική επισκόπηση: Θανάσης Θεοφιλόπουλος

Εκδότης: Εργαστήριο ΜΕΘΕΞΗ - Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συντονίστρια έργου: Δρ. Χριστίνα Ιωάννου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Γενική και επιστημονική εποπτεία έργου: Καθηγητής Γεράσιμος Καραμπελιάς, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το έργο «Ανάπτυξη επαγγελματικών ικανοτήτων για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ίντερσεξ ατόμων και για την καλύτερη κάλυψη των αναγκών αυτών (BRING - IN)» χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα «Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια (2014 - 2020)» της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Πρόλογος	5
Κεφάλαιο 1. Αποτελέσματα έρευνας δευτερογενών πηγών.....	7
1.1 Η κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα.....	7
1.2 Εθνικό νομικό πλαίσιο.....	10
1.3 Εθνική κεντρική πολιτική και καλές πρακτικές	18
1.4 Χρήσιμες επαφές.....	22
Κεφάλαιο 2. Αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας: συνεντεύξεις με εκπροσώπους φορέων, ειδικούς-ές εμπειρογνώμονες και σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη	32
2.1. Υπόβαθρο και προφίλ των ερωτώμενων	32
2.2. Βασικές γνώσεις ορολογίας και νομικού πλαισίου	33
2.3. Η κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα και η υποστήριξη τους.....	38
2.4. Συστάσεις	50
Επίλογος. Γενικά συμπεράσματα	57
Αναφορές.....	61

Ευχαριστίες

Αυτή η έκθεση - και η έρευνα πίσω από αυτήν - δεν θα είχαν γίνει πραγματικότητα χωρίς την υποστήριξη του προγράμματος Δικαιωμάτων, Ισότητας και Ιθαγένειας (2014-2020) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο παρείχε χρηματοδότηση για το έργο «Ανάπτυξη επαγγελματικών ικανοτήτων για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ίντερσεξ ατόμων και για την καλύτερη κάλυψη των αναγκών αυτών - Bring-In».

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους-ες τους/τις εκπροσώπους φορέων, ειδικούς-ές εμπειρογνώμονες και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη που μας εμπιστεύθηκαν και μοιράστηκαν μαζί μας τις γνώσεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους. Ακόμα θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τη συντονίστρια του έργου Δρ. Χριστίνα Ιωάννου, τις Εύα Σπίνου και Βάσια Καρκάντζου από την εταιρο του έργου AMKE Σύμπλεξις, τα μέλη της οργάνωσης Intersex Greece και τη Δρ. Νικολέττα Πικραμένου για τα εποικοδομητικά και πολύτιμα σχόλια τους.

Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Καθηγητή κ. Γεράσιμο Καραμπελιά (Τμήμα Κοινωνιολογίας) – ο οποίος έχει αναλάβει τη γενική και επιστημονική εποπτεία του έργου Bring-In - για τη συνεχή εμπιστοσύνη, τη συνετή καθοδήγηση και το ανοιχτό και καινοτόμο πνεύμα του που οδηγούν σε τέτοιες αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες και συνεργασίες καθώς και τη συντονίστρια του έργου, Δρ. Χριστίνα Ιωάννου και όλους τους Εταίρους του Έργου σε Ελλάδα (AMKE Σύμπλεξις), Βουλγαρία (Bilitis), Ουγγαρία (Háttér Society), Ηνωμένο Βασίλειο (Restorative Justice for All) - καθώς και τον τεχνικό εταιρο μας σε Κύπρο/Ελλάδα (Information Technology for Market Leadership) - για την εξαιρετική συνεργασία.

Θανάσης Θεοφιλόπουλος

Δρ. Ανδρομάχη Μπούνα

Πρόλογος

Ο γενικός στόχος του έργου «Bring-In» είναι η πρόληψη και η καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω χαρακτηριστικών φύλου, μέσω της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των επαγγελματιών στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και υγειονομικής περίθαλψης, προκειμένου να ανταποκριθούν καλύτερα στις ανάγκες των ίντερσεξ ατόμων, να τους παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης υψηλής ποιότητας και να αποφεύγουν τις διακρίσεις και τις καταχρηστικές πρακτικές εναντίον τους. Το Πάντειο Πανεπιστήμιο και η Σύμπλεξις συγκέντρωσαν έμπειρους εταίρους από τη Βουλγαρία, Ουγγαρία, Κύπρο και το Ηνωμένο Βασίλειο για την υλοποίηση ενός πρωτοποριακού έργου - ένα από τα λίγα σε ευρωπαϊκό επίπεδο - για την προώθηση της κοινωνικής συμπερίληψης και της θετικής ορατότητας των ίντερσεξ ατόμων, δηλ. ατόμων που «γεννιούνται με φυσικά, ορμονικά ή γενετικά χαρακτηριστικά που δεν είναι ούτε εξ ολοκλήρου θηλυκά ούτε εξ ολοκλήρου αρσενικά· ή με ένα συνδυασμό θηλυκών και αρσενικών· ή ούτε θηλυκών ούτε αρσενικών» (IGLYO, OII Europe & EPA, 2018: 31).

Γενικά, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, οι ίντερσεξ άνθρωποι μπορούν «σε κάθε ηλικία», να «αντιμετωπίσουν στίγμα, διαρθρωτικές διακρίσεις, παρενόχληση, έλλειψη επαρκούς ιατρικής περίθαλψης, έλλειψη πρόσβασης σε απαραίτητα φάρμακα, έλλειψη πρόσβασης στη δικαιοσύνη και την αορατότητα των σωμάτων τους στην κοινωνία μας» (Ghattas, 2019:13). Επιπλέον οι ίντερσεξ άνθρωποι

συχνά αντιμετωπίζουν διακρίσεις στην εργασία βάσει της εμφάνισής τους ή της έκφρασης του φύλου τους. Λόγω της νοσηλείας ή προβλημάτων ψυχικής υγείας που σχετίζονται με το τραύμα, οι ίντερσεξ άνθρωποι μπορεί να χρειαστεί να πάρουν άδεια. Τα κενά στο εκπαιδευτικό ή εργασιακό ιστορικό τους μπορεί να είναι δύσκολο να εξηγηθούν στους/στις εργοδότες-τριες. Υπάρχει ένας υψηλότερος κίνδυνος φτώχειας λόγω έλλειψης εκπαίδευσης ως αποτέλεσμα της παθολογικοποίησης και του σχετικού τραύματος (Ghattas, 2019:13).

Η απόκτηση αξιόπιστων και πολύτιμων πληροφοριών για την κοινωνική κατάσταση των ίντερσεξ ανθρώπων - μια από τις περισσότερο αόρατες κοινωνικά ομάδες πληθυσμού - στην Ελλάδα, στη Βουλγαρία, στην Ουγγαρία και στο Ηνωμένο Βασίλειο, ήταν ένας κρίσιμης σημασίας στόχος του

έργου «Bring-In», όπως δείχνει ο περιορισμένος αριθμός – και σε ορισμένες περιπτώσεις η πλήρης απουσία - σχετικών επιστημονικών μελετών. Για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, οι εταίροι του έργου «Bring In» στις προαναφερθείσες τέσσερις χώρες, πραγματοποίησαν έναν συνδυασμό έρευνας δευτερογενών πηγών και πρωτογενούς έρευνας βάσει του ερευνητικού πρωτοκόλλου που εκπόνησε το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Η πρωτογενής έρευνα περιλαμβάνει ημι-δομημένες προσωπικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους σχετικών φορέων/οργανισμών, ενδιαφερόμενα μέρη και ειδικούς-ές εμπειρογνώμονες.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας – ενδεχομένως, της πρώτης σχετικής στην Ελλάδα - περιλαμβάνονται στην παρούσα έκδοση. Η ερευνητική ομάδα αποτελούνταν από την κοινωνική ανθρωπολόγο Δρ. Ανδρομάχη Μπούνα και τον κοινωνιολόγο Θανάση Θεοφιλόπουλο από το Πάντειο Πανεπιστήμιο και την ψυχολόγο Εύα Σπίνου από την ΑΜΚΕ «Σύμπλεξις». Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν μετά τη λήψη της ενυπόγραφης συγκατάθεσης όλων των συμμετεχόντων-ουσών. Λόγω του ξεσπάσματος της πανδημίας του COVID-19 και της εφαρμογής προστατευτικών μέτρων, ορισμένες από αυτές τις συνεντεύξεις διεξήχθησαν μέσω εφαρμογών τηλεδιάσκεψης. Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που περιλαμβάνονται στην παρούσα έκθεση μεταφέρθηκαν αυτούσια από τα αντίστοιχα ηχητικά αρχεία, χωρίς να υποστούν επεξεργασία από τους/τις ερευνητές-τριες.

Το 1ο Μέρος περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας δευτερογενών πηγών, ενώ το 2ο Μέρος περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας. Τέλος, η έκδοση περιλαμβάνει μια συνόψιση των κυρίων συμπερασμάτων της έρευνας.

Κεφάλαιο 1. Αποτελέσματα έρευνας δευτερογενών πηγών

1.1 Η κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα

Τα ίντερσεξ άτομα στην Ελλάδα θα μπορούσαν να περιγραφούν ως μια «αόρατη» ομάδα πληθυσμού, δεδομένου ότι υπάρχει απόλυτη έλλειψη στοιχείων - είτε από επίσημες/κρατικές είτε από επιστημονικές πηγές ή από πηγές της κοινωνίας των πολιτών - σχετικά με το μέγεθος του πληθυσμού τους καθώς και το κοινωνικο-δημογραφικό τους προφίλ. Παρομοίως, δεν έχουμε ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με τα εγκλήματα μίσους, τη ρητορική μίσους και τις διακρίσεις λόγω των χαρακτηριστικών φύλου, αν και τα στοιχεία δείχνουν ότι η ελληνική κοινωνία δύσκολα θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως «φιλική» ή/και «ασφαλής» απέναντι στα ίντερσεξ άτομα.

Από το 2012, τα μέλη του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας - RVRN¹ (21 Μαρτίου 2012· 2013 Απρίλιος 2014· 2015· 2016· 2017· 2018· 2019· 2020) έχουν καταγράψει εκατοντάδες ομοφοβικά, αμφιφοβικά και/ή τρανσφοβικά εγκλήματα μίσους στην Ελλάδα, αλλά ακόμη, δεν έχουν καταγραφεί εγκλήματα μίσους εναντίον των ίντερσεξ ατόμων. Υπάρχει επίσης έλλειψη δεδομένων σχετικά με τις διακρίσεις βάσει χαρακτηριστικών φύλου. Από το 2017, ο Συνήγορος του Πολίτη (χ.χ.) που είναι «φορέας για την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής, στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης », προετοιμάζει και δημοσιεύει την ετήσια έκθεση του για την ίση μεταχείριση. Το

---

¹ Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας - RVRN (2020: 8) – που ιδρύθηκε το 2011 από την Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) και το Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (UNHCR) - αποτελείται , σήμερα, από 47 ΜΚΟ - συμπεριλαμβανομένων εκείνων των ΛΟΑΤΚΙ+ - ενώ ο Συνήγορος του Πολίτη και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Αθηναίων, συμμετέχουν επίσης ως παρατηρητές (Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2020). Ετήσια Έκθεση 2019, σ. 10. Ανακτήθηκε από: <http://rvrn.org/wp-content/uploads/2020/06/ETHSIA-EKTHESH-2019-GREEK.pdf>). Το RVRN ιδρύθηκε με βάση τα ακόλουθα δύο ευρήματα: «α) την αναγνωρισμένη απουσία επίσημου και αποτελεσματικού συστήματος καταγραφής της ρατσιστικής βίας και β) την ανάγκη διασύνδεσης των φορέων οι οποίοι κατέγραφαν με δική τους πρωτοβουλία τα περιστατικά ρατσιστικής βίας σε βάρος προσώπων τα οποία προσέρχονταν στις υπηρεσίες τους» (στο ίδιο , σ. 9).

2017, ο Συνήγορος του Πολίτη (2018: 15, 19) έλαβε 738 καταγγελίες, αλλά μόνο το 1% από αυτές ήταν περιστατικά διακρίσεων λόγω της ταυτότητας φύλου ή χαρακτηριστικών φύλου. Επιπλέον, δεν αποσαφηνίζεται ο ακριβής αριθμός των καταγεγραμμένων περιπτώσεων διακρίσεων λόγω χαρακτηριστικών φύλου. Το 2018, ο Συνήγορος του Πολίτη (2019: 17) έλαβε 899 νέες καταγγελίες, ενώ το 2019 η ίδια αρχή έλαβε 1176 (2020: 15). Και τα δύο χρόνια μόλις 1% από αυτές τις καταγγελίες ήταν περιστατικά διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και/ή χαρακτηριστικών φύλου, αλλά δεν είναι σαφές πόσες καταγγελίες ανήκαν στην τελευταία κατηγορία (Ο Συνήγορος του Πολίτη, 2019: 17, 2020: 15).

Τα αποτελέσματα της μεγαλύτερης ποτέ - σε επίπεδο ΕΕ - έρευνας σχετικά με τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΙ² ατόμων που πραγματοποιήθηκε από τον FRA (2020)³, αποκαλύπτουν την έκταση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΙ ατόμων και της ανασφάλειάς τους στην Ελλάδα τονίζοντας ταυτόχρονα την ανάγκη για μέτρα και πολιτικές για την πρόληψη και την καταπολέμηση αυτών των φαινομένων. Ωστόσο, αυτή η έρευνα δεν παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την κοινωνική κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, 9% των ερωτώμενων ηλικίας 15 ετών και άνω που περιγράφουν τον εαυτό τους ως ΛΟΑΤΙ υπέστησαν σωματική και/ή σεξουαλική επίθεση επειδή ήταν ΛΟΑΤΙ, τα πέντε χρόνια πριν από την έρευνα (FRA, 2020: 40), ενώ 33% υπέστησαν παρενόχληση λόγω του ότι ήταν ΛΟΑΤΙ, σε διάστημα 12 μηνών πριν από την έρευνα (FRA, 2020:

² Αυτός είναι ο όρος που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα του FRA LGBTI Survey II του 2020.

³ Από τον Μάιο έως τον Ιούλιο του 2019, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης - FRA (2020: 57), διεξήγαγε τη μεγαλύτερη έρευνα στην ιστορία της ΕΕ για τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των λεσβίων, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων, των διεμφυλικών και των ίντερσεξ ατόμων (ΛΟΑΤΙ), με 139.799 ερωτώμενους/-ες από τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου) μαζί με ερωτώμενους/-ες από τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία (στο European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2020) EU-LGBTI II. A long way to go for LGBTI equality, Luxembourg: Publications Office of the European Union, σ. 57. Ανακτήθηκε από: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf). Ίντερσεξ άτομα καθώς και ερωτώμενοι/-ες ηλικίας 15 έως 17 ετών συμμετείχαν για πρώτη φορά στην έρευνα της FRA για τα άτομα ΛΟΑΤΙ στην ΕΕ (στο ίδιο, σ. 57). Συνολικά, 4502 Έλληνες/Ελληνίδες ΛΟΑΤΙ συμμετείχαν σε αυτήν την έρευνα, αλλά μόνο 76 (2%) από αυτούς/-ές ήταν ίντερσεξ (στο ίδιο, σ. 58).

44). Επιπλέον, το 43% των Ελλήνων/Ελληνίδων ΛΟΑΤΙ ερωτώμενων δήλωσε ότι σχεδόν ποτέ δεν ήταν ανοιχτά ΛΟΑΤΙ (FRA, 2020: 24).

Επιπλέον, η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό (71%) - σε επίπεδο ΕΕ - των διεμφυλικών και ίντερσεξ ερωτώμενων ηλικίας 15 - 17 ετών που αισθάνθηκαν ότι υπέστησαν διακρίσεις σε τουλάχιστον έναν τομέα της ζωής τους τους 12 μήνες πριν από την έρευνα (FRA, 2020: 33). Σύμφωνα με το FRA (2020: 33): «Αυτό δείχνει την ανάγκη για μέτρα πολιτικής που στοχεύουν παιδιά και νέους που ανήκουν σε αυτές τις ομάδες». Τέλος, το 19% των ΛΟΑΤΙ ερωτώμενων δήλωσαν ότι «ένιωσαν ότι υπέστησαν διακρίσεις λόγω του ότι ήταν ΛΟΑΤΙ όταν αναζητούσαν εργασία τους 12 μήνες πριν από την έρευνα» (ο αντίστοιχος μέσος όρος στην ΕΕ ήταν 10%), ενώ το 31% από αυτούς-ές «ένιωσαν ότι υπέστησαν διακρίσεις λόγω του ότι ήταν ΛΟΑΤΙ στην εργασία τους 12 μήνες πριν από την έρευνα»- ο αντίστοιχος μέσος όρος στην ΕΕ ήταν 21% (FRA, 2020: 32-33).

Σαφέστερα - και αρκετά ανησυχητικά - στοιχεία σχετικά με την κοινωνική θέση των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα παρέχονται από το Ευρωβαρόμετρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση (European Commission 2019), που δείχνουν έλλειψη αποδοχής των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα και την ύπαρξη αρνητικών στάσεων απέναντί τους. Η Ελλάδα έχει το τρίτο μεγαλύτερο ποσοστό ερωτώμενων στην ΕΕ (συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου) που πίστευαν ότι «οι διακρίσεις λόγω του ότι ένα άτομο είναι ίντερσεξ» είναι «εντελώς διαδεδομένες» στη χώρα: 54%, ενώ ο μέσος όρος στην ΕΕ ήταν 39% (European Commission 2019: 45). Όταν ρωτήθηκαν πώς θα ένιωθαν εάν ένα ίντερσεξ άτομο κατείχε την «ανώτερη εκλόγιμη θέση» στην Ελλάδα, το 45% των ερωτώμενων απάντησε «εντελώς άβολα», που είναι το όγδοο υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ των 28, ενώ ο μέσος όρος στην ΕΕ που θα αισθανόταν το ίδιο ήταν μεγαλύτερος από το μισό - 21% (European Commission 2019: 49).

Ακόμα, όταν ρωτήθηκαν πώς θα αισθάνονταν εάν ένας/μια συνάδελφός τους με τον/την οποίο-α ήταν «σε καθημερινή επαφή» ήταν «ίντερσεξ άτομο», το 44% απάντησε «εντελώς άνετα», το οποίο

ήταν το 7ο χαμηλότερο ποσοστό σε επίπεδο ΕΕ των 28 και πολύ μακριά από τον μέσο όρο στην ΕΕ των 28 που ήταν 66% (European Commission 2019: 57). Τέλος, όταν ρωτήθηκαν πώς θα ένιωθαν εάν ένα από τα παιδιά τους - είτε είχαν πράγματι παιδιά είτε όχι - βρισκόταν σε μια «ερωτική σχέση» με «ένα ίντερσεξ άτομο», το 70% των ερωτώμενων απάντησε ότι θα ένιωθαν «εντελώς άβολα», το οποίο ήταν το δεύτερο - μαζί με αυτό της Λιθουανίας - υψηλότερο ποσοστό σε επίπεδο ΕΕ των 28, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος στην ΕΕ των 28 ήταν 31% (European Commission 2019: 60).

1.2 Εθνικό νομικό πλαίσιο

Τον Απρίλιο του 2015, η Μάλτα πέρασε τον Νόμο XI του 2015 «για την αναγνώριση και ληξιαρχική καταχώριση του φύλου ενός ατόμου και για τη ρύθμιση των επιπτώσεων μιας τέτοιας αλλαγής, καθώς και για την αναγνώριση και την προστασία των χαρακτηριστικών φύλου ενός ατόμου» και «έγινε το πρώτο κράτος μέλος της ΕΕ που παρείχε προστασία κατά των διακρίσεων ρητά λόγω “χαρακτηριστικών φύλου”» (FRA, 2020: 52). Σύμφωνα με τον Ghattas (2015 Δεκέμβριος: 7), εκείνη την εποχή, η Μάλτα έγινε «η πρώτη χώρα στον κόσμο που προστατεύει τη φυσική αυτονομία και τη σωματική ακεραιότητα των ίντερσεξ ατόμων στη βάση “χαρακτηριστικών φύλου”». Την ίδια χρονιά, η Ελλάδα έγινε η δεύτερη χώρα στην Ευρώπη που «προστατεύει ρητά τα ίντερσεξ άτομα ενάντια στις διακρίσεις» (Ghattas, 2015 Δεκέμβριος: 7,15).

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το Άρθρο 21 του Νόμου 4356 του 2015, τροποποιήθηκε το άρθρο 81Α του ελληνικού Ποινικού Κώδικα. Το νέο Άρθρο 81Α σχετικά με τα «εγκλήματα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά», προέβλεπε αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις (φυλάκιση) για εγκληματικές πράξεις που είχαν ως κίνητρο την προκατάληψη/μεροληψία κατά των χαρακτηριστικών φύλου του θύματος, σε σύγκριση με τις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται για τις ίδιες εγκληματικές πράξεις αλλά χωρίς το κίνητρο προκατάληψης/μεροληψίας. Ο Ποινικός Κώδικας κυρώθηκε αργότερα με το Νόμο 4619 του 2019. Ο «νέος» Ποινικός Κώδικας περιλαμβάνει το Άρθρο 82Α που παρόμοια προβλέπει αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις (φυλάκιση) για εγκλήματα μίσους λόγω

χαρακτηριστικών φύλου σε σύγκριση με τις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται για τα ίδια - αλλά χωρίς κίνητρο μεροληψίας/προκατάληψης - εγκλήματα.

Από την άλλη, αυτός ο νέος Ποινικός Κώδικας έχει δύο σημαντικά μειονεκτήματα. Σύμφωνα με το άρθρο 82Α, οι ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται για κακουργήματα με κίνητρο την μεροληψία είναι τώρα λιγότερο αυστηρές από αυτές που θα μπορούσαν να επιβληθούν σύμφωνα με τις διατάξεις του προηγούμενου Ποινικού Κώδικα. Επιπλέον, το Άρθρο 361Β σύμφωνα με το οποίο ο αποκλεισμός ατόμων από αγαθά ή υπηρεσίες (ή η αναγγελία αυτού του αποκλεισμού) λόγω των χαρακτηριστικών του φύλου τους ήταν αξιόποινη πράξη, τώρα καταργείται.

Το 2016, ψηφίστηκε ο νόμος 4443/2016. Σύμφωνα με τον λεγόμενο «νόμο κατά των διακρίσεων», απαγορεύεται η διάκριση λόγω χαρακτηριστικών φύλου - μεταξύ άλλων - στον τομέα της απασχόλησης (ιδιωτικής και δημόσιας), καθώς και «κατά τη συναλλακτική διάθεση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών στο κοινό». Ο νόμος περιλαμβάνει επίσης ρητή αναφορά σε «νομιζόμενα χαρακτηριστικά» (π.χ. σεξουαλικό προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου, χαρακτηριστικά φύλου, εθνική ή εθνοτική καταγωγή, θρησκευτικές πεποιθήσεις κ.λπ.) του θύματος, κατά συνέπεια είναι το κίνητρο του δράστη που έχει σημασία και όχι εάν το «χαρακτηριστικό» του θύματος είναι «πραγματικό» ή «αληθινό». Επιπλέον, ο/η δράστης είναι εκείνος/-η που πρέπει να αποδείξει ότι δεν έκανε στην πραγματικότητα διακρίσεις εις βάρος του θύματος. Ο νόμος παρέχει επίσης στα θύματα την προστασία ενάντια σε οποιοδήποτε είδος αντιποίνων. Όμως, και πάλι μπορεί να προκύψει ένα σημαντικό νομικό κενό. Ο Νόμος 4443/2016 δεν περιλαμβάνει ρητή αναφορά στα χαρακτηριστικά φύλου ως προστατευμένα ενάντια στις διακρίσεις σε ένα πλήθος τομέων και συγκεκριμένα, της κοινωνικής προστασίας, των κοινωνικών παροχών, των φοροαπαλλαγών, της εκπαίδευσης, της στέγασης.

Η ληξιαρχική πράξη γέννησης, ρυθμίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 344/1976. Το Άρθρο 22, ορίζει ότι το πιστοποιητικό γέννησης του νεογέννητου πρέπει να περιλαμβάνει το (βιολογικό/ανατομικό) φύλο του παιδιού. Καμία άλλη λεπτομέρεια δεν παρέχεται αλλά όπως

πρόκειται να δούμε στα ακόλουθα Μέρη της παρούσας έρευνας, τα νεογέννητα κατηγοριοποιούνται είτε ως αρσενικά είτε ως θηλυκά, με άλλα λόγια δεν υπάρχει επιλογή «τρίτο», «άλλο» ή «X» σχετικά με το (βιολογικό/ανατομικό) φύλο.

Όσον αφορά τις ιατρικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται στα σώματα των ίντερσεξ ανηλίκων χωρίς συγκατάθεσή τους, ο Νόμος 3418/2005 σχετικά με τον «Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας» έχει σημαντικά κενά που οδηγούν στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων. Ενώ σύμφωνα με το Άρθρο 2, παρέχονται ιατρικές υπηρεσίες με «απόλυτο σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια» και «απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους χωρίς διάκριση φύλου, φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνικής θέσης ή πολιτικής ιδεολογίας», δεν υπάρχει καμία ρητή αναφορά στα χαρακτηριστικά φύλου (καθώς επίσης και στην ταυτότητα φύλου) ως προστατευόμενα χαρακτηριστικά ενάντια στις διακρίσεις.

Το άρθρο 12 του νόμου 3418/2005 αναφέρεται στη «συναίνεση του ενημερωμένου ασθενή». Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του Άρθρου, ένας/μία γιατρός «δεν επιτρέπεται να προβεί στην εκτέλεση οποιασδήποτε ιατρικής πράξης χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του ασθενή». Από την άλλη πλευρά, εάν «ο ασθενής είναι ανήλικος», τότε «η συναίνεση δίδεται από αυτούς που ασκούν τη γονική μέριμνα ή έχουν την επιμέλειά του». Η γνώμη ενός ανήλικου ασθενή «λαμβάνεται επίσης υπόψη», αλλά μόνο εάν «ο ανήλικος-κατά την κρίση του ιατρού-έχει την ηλικιακή, πνευματική και συναισθηματική ωριμότητα να κατανοήσει την κατάσταση της υγείας του, το περιεχόμενο της ιατρικής πράξης και τις συνέπειες ή τα αποτελέσματα ή τους κινδύνους της πράξης αυτής». Με άλλα λόγια, σύμφωνα με το νόμο, εάν ένα νεογέννητο μωρό - ή παιδί - έχει αναγνωριστεί ως ίντερσεξ άτομο, οι γονείς είναι εκείνοι που θα παρέχουν τη συναίνεση για τις ιατρικές πράξεις σχετικές με τα χαρακτηριστικά του φύλου του. Τα ίντερσεξ άτομα δεν έχουν κανένα δικαίωμα στα σώματά τους έως ότου ενηλικιωθούν. Άλλοι-ες έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν αποφάσεις για αυτά - αποφάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε ολέθριες συνέπειες που θα ακολουθούν τα ίντερσεξ άτομα για το υπόλοιπο της ζωής τους.

Από το 2017, το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (26 Οκτωβρίου 2017) καλεί την/τις ελληνική-ές κυβέρνηση-ήσεις να μεταφέρει-ουν τις διατάξεις του Ψηφίσματος 2191 (2017) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης «Πρώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξάλειψη των διακρίσεων των ίντερσεξ ατόμων» στο εθνικό νομικό πλαίσιο, και, ιδιαίτερα, να απαγορεύσει-ουν τις «μη αναγκαίες ιατρικά χειρουργικές επεμβάσεις «κανονικοποίησης» φύλου, τη «στείρωση» ή «άλλες αγωγές» που εφαρμόζονται σε ίντερσεξ παιδιά χωρίς τη συγκατάθεσή τους καθώς επίσης και να συμπεριλάβει-ουν τα χαρακτηριστικά φύλου ως προστατευόμενα χαρακτηριστικά ενάντια στις διακρίσεις σε όλους τους τομείς της ζωής καθώς επίσης να παράσχει-ουν εξειδικευμένες και ολιστικές πρακτικές υγειονομικής περίθαλψης στα ίντερσεξ άτομα⁴.

⁴ Σύμφωνα με αυτό το Ψήφισμα:

«(...) η Συνέλευση καλεί τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης:

7.1. όσον αφορά την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος των παιδιών στη φυσική ακεραιότητα και τη σωματική αυτονομία και την ενδυνάμωση των ίντερσεξ ατόμων σχετικά με τα δικαιώματα αυτά:

7.1.1 να απαγορεύσουν τις μη αναγκαίες ιατρικά χειρουργικές επεμβάσεις «κανονικοποίησης» του φύλου, τη στείρωση και άλλες αγωγές που εφαρμόζονται σε ίντερσεξ παιδιά χωρίς την ενήμερη συναίνεσή τους·

7.1.2 να διασφαλίσουν ότι, εκτός από τις περιπτώσεις που η ζωή του παιδιού βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο, κάθε αγωγή που αποσκοπεί στην μεταβολή των χαρακτηριστικών φύλου του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων των γονάδων, των γεννητικών οργάνων και των εσωτερικών αναπαραγωγικών οργάνων, αναβάλλεται μέχρι τον χρόνο κατά τον οποίο το παιδί θα είναι σε θέση να λάβει μέρος στην λήψη της απόφασης, βάσει του δικαιώματος του αυτοπροσδιορισμού και σύμφωνα με την αρχή της ελεύθερης και ενήμερης συναίνεσης·

7.1.3 να παράσχουν σε όλα τα ίντερσεξ παιδιά υγειονομική φροντίδα από εξειδικευμένες, διεπιστημονικές ομάδες λαμβάνοντας μια ολιστική προσέγγιση που θέτει στο επίκεντρο τις ανάγκες του ασθενούς συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνο επαγγελματίες υγείας, αλλά και άλλους σχετικούς επαγγελματίες, όπως ψυχολόγους, κοινωνικούς-ές λειτουργούς και ειδικούς επί θεμάτων δεοντολογίας, σύμφωνα με οδηγίες που συντάσσονται από οργανώσεις ίντερσεξ ατόμων και τους σχετιζόμενους επαγγελματίες από κοινού·

7.1.4 να διασφαλίσουν ότι τα ίντερσεξ άτομα έχουν επαρκή πρόσβαση σε υγειονομική φροντίδα σε όλη την ζωή τους·

7.1.5 να διασφαλίσουν ότι τα ίντερσεξ άτομα έχουν πλήρη πρόσβαση στους ιατρικούς τους φακέλους·

7.1.6 να παρέχουν περιεκτική και ενημερωμένη κατάρτιση πάνω στα ζητήματα αυτά σε όλους τους σχετιζόμενους επαγγελματίες υγείας, ψυχολόγους και υπόλοιπους επαγγελματίες, συμπεριλαμβανομένης της μετάδοσης του σαφούς μηνύματος ότι τα σώματα των ίντερσεξ ατόμων είναι αποτέλεσμα της φυσικής βιοποικιλότητας ως προς την ανάπτυξη του φύλου και ότι ως τέτοια δεν έχουν ανάγκη τροποποιητικών επεμβάσεων·

7.2. ως προς την υποστήριξη των ίντερσεξ ατόμων, των γονέων και των κοντινών τους ανθρώπων, ώστε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που τίθενται, *μεταξύ άλλων*, από τις κοινωνικές στάσεις έναντι της ποικιλομορφίας των χαρακτηριστικών φύλου:

7.2.1 να διασφαλίσουν ότι επαρκείς μηχανισμοί ψυχοκοινωνικής υποστήριξης είναι διαθέσιμοι στα ίντερσεξ άτομα και τις οικογένειές τους σε όλη τους τη ζωή·

7.2.2 να υποστηρίξουν τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που εργάζονται για να δώσουν τέρμα στην σιωπή σχετικά με την κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων και για την δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο τα ίντερσεξ άτομα νιώθουν ασφαλή να μιλούν ανοικτά για τις εμπειρίες τους·

7.3. ως προς την αστική κατάσταση και την νομική αναγνώριση του φύλου:

Όσον αφορά τη νομική αναγνώριση φύλου, το 2017, το ελληνικό κοινοβούλιο ψήφισε τον Νόμο 4491 που περιγράφει τη νομική διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσουν τα διεμφυλικά άτομα για να μεταβάλλουν το ονοματεπώνυμο και το φύλο στην ταυτότητά τους και στα υπόλοιπα έγγραφά τους. Ενώ ο νόμος επιτρέπει στα τρανς άτομα να προβαίνουν στη νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου τους χωρίς την υποχρέωση να υποβληθούν σε οποιοδήποτε είδος ιατρικής

7.3.1 να διασφαλίσουν ότι οι νόμοι και οι πρακτικές που διέπουν τη ληξιαρχική εγγραφή των γεννήσεων, ιδίως ως προς την καταχώριση του φύλου του νεογέννητου, σέβονται κατάλληλα το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή επιτρέποντας επαρκή ευελιξία στην περίπτωση των ίντερσεξ παιδιών, χωρίς να εξαναγκάζονται οι γονείς ή οι επαγγελματίες υγείας να αποκαλύψουν την κατάσταση ενός ίντερσεξ παιδιού αν δεν υπάρχει ανάγκη·

7.3.2. να απλοποιήσουν τις διαδικασίες για την νομική αναγνώριση φύλου ευθυγραμμίζοντάς τις με τις συστάσεις που υιοθετήθηκαν από τη Συνέλευση στο Ψήφισμα 2048 (2015) και ιδίως να διασφαλίσουν ότι αυτές οι διαδικασίες είναι ταχείες, διαφανείς και προσβάσιμες για όλους και ότι βασίζονται στον αυτοκαθορισμό·

7.3.3 να διασφαλίσουν ότι, οποτεδήποτε χρησιμοποιούνται κατηγοριοποιήσεις φύλου από δημόσιες αρχές, ένα εύρος επιλογών είναι διαθέσιμο για όλους τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων των ίντερσεξ ατόμων που δεν προσδιορίζονται ως αρσενικά ή θηλυκά·

7.3.4 να εξετάσουν τη δυνατότητα να γίνει η καταχώριση φύλου στις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως και σε άλλα έγγραφα ταυτοποίησης προαιρετική για τον καθένα·

7.3.5 να διασφαλίσουν, σύμφωνα με το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ζωής, ότι τα ίντερσεξ άτομα δεν αποκλείονται από το δικαίωμα σύναψης συμφώνου συμβίωσης ή γάμου ή από το δικαίωμα να εξακολουθούν να παραμένουν σε μια τέτοια συμβίωση ή γάμο ως συνέπεια της νομικής αναγνώρισης του φύλου τους·

7.4 όσον αφορά την καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των ίντερσεξ ατόμων, να διασφαλίσουν ότι η νομοθεσία κατά των διακρίσεων εφαρμόζεται αποτελεσματικά στην περίπτωση των ίντερσεξ ατόμων προστατεύοντάς τα, είτε με την εισαγωγή των χαρακτηριστικών φύλου ως ειδικού απαγορευμένου λόγου σε όλα τα νομοθετικά κείμενα κατά των διακρίσεων, και/ή με την ευαισθητοποίηση δικηγόρων, αστυνομικών, εισαγγελέων, δικαστών και άλλων σχετικών επαγγελματιών, καθώς και των ίντερσεξ ατόμων, ως προς την δυνατότητα χειρισμού των διακρίσεων εναντίον τους ως απαγορευμένου λόγου διάκρισης λόγω φύλου ή και λόγω «άλλου» (μη κατονομαζόμενου) λόγου όπου ο κατάλογος των απαγορευμένων λόγων διάκρισης στην σχετική εθνική νομοθεσία κατά των διακρίσεων δεν είναι εξαντλητικός·

7.5 να συλλέξουν περισσότερα δεδομένα και να διεξαγάγουν περαιτέρω έρευνες για την κατάσταση και τα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων, συμπεριλαμβανομένων των μακροπρόθεσμων συνεπειών των χειρουργικών επεμβάσεων «κανονικοποίησης» του φύλου, στείρωσης και άλλων αγωγών που εφαρμόζονται σε ίντερσεξ άτομα χωρίς την ελεύθερη και ενήμερη συναίνεσή τους και σε αυτό το πλαίσιο:

7.5.1. να διεξαγάγουν έρευνα ως προς την βλάβη προκαλούμενη από παλαιότερες επεμβατικές και/ή μη αναστρέψιμες αγωγές «κανονικοποίησης» του φύλου εφαρμοσμένες σε άτομα χωρίς την συγκατάθεσή τους και να εξετάσουν την καταβολή αποζημίωσης, εν δυνάμει μέσω ειδικού ταμείου, σε άτομα τα οποία έχουν υποφέρει συνεπεία τέτοιων αγωγών που ασκήθηκαν σε αυτά·

7.5.2. προκειμένου να σχηματιστεί μια πλήρης εικόνα για την τρέχουσα πρακτική, να τηρούν αρχείο όλων των επεμβάσεων που διεξάγονται σε χαρακτηριστικά φύλου των παιδιών·

7.6 να διεξαγάγουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης των σχετιζόμενων επαγγελματιών όπως επίσης και του γενικού κοινού όσον αφορά την κατάσταση και τα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων.

8. Τέλος, η Συνέλευση καλεί τα εθνικά κοινοβούλια να εργαστούν ενεργητικά, με την συμμετοχή των ίντερσεξ ατόμων και των αντιπροσωπευτικών οργανώσεών τους για την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με την κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στην χώρα τους και να υλοποιήσουν τις ανωτέρω συστάσεις» (Συμβούλιο της Ευρώπης-Κοινοβουλευτική Συνέλευση (12 Οκτωβρίου 2017). Ψήφισμα 2191 (2017) Προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των ίντερσεξ ατόμων. Ανακτήθηκε από: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24232&lang=en>).

διαδικασίας ή αγωγής, ο Συνήγορος του Πολίτη (2018:105) έχει τονίσει ότι αυτός ο νόμος «δεν ανταποκρίνεται πλήρως στις ευρωπαϊκές και διεθνείς επιταγές και ιδίως στις συστάσεις για θέσπιση γρήγορων, διάφανων και εύκολα προσβάσιμων διαδικασιών αλλαγής των στοιχείων αστυνομικής ταυτότητας και λοιπών εγγράφων ταυτοποίησης των διεμφυλικών ατόμων με βάση την αρχή του αυτοπροσδιορισμού».

Σύμφωνα με τον Νόμο 4491/2017, οι ανήλικοι κάτω των 15 ετών δεν επιτρέπεται να διορθώσουν το -εκχωρημένο κατά τη γέννησή τους- φύλο τους στα έγγραφα τους, ενώ οι ανήλικοι-ες μεταξύ 15 και 17 ετών πρέπει να λάβουν τη συγκατάθεση των γονέων ή κηδεμόνων τους όπως επίσης την έγκριση μιας επιστημονικής επιτροπής, προκειμένου να τους επιτραπεί η νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου τους. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει τονίσει (2018:105) ότι η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου των ανηλίκων τρανς ατόμων «αποτελεί καθοριστικό μέσο για την αποτροπή στοχοποίησής τους».

Επιπλέον, έχουν εντοπιστεί πολλά κενά στον Νόμο 4491/2017, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με τα ίντερσεξ και τα μη δυαδικά ως προς το φύλο άτομα.⁵ Για παράδειγμα, όσον αφορά τους ελληνικούς ΛΟΑΤΚΙ+ φορείς, το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (10 Οκτωβρίου 2017) έχει επισημάνει την παντελή έλλειψη μέτρων προστασίας για τα ίντερσεξ άτομα, ενώ η Colour Youth (10 Οκτωβρίου 2017) αναφέρθηκε στον αποκλεισμό των ίντερσεξ και μη δυαδικών ως προς το φύλο ατόμων από τη διαδικασία νομικής αναγνώρισης φύλου λόγω της έλλειψης τρίτης/εναλλακτικής επιλογής φύλου σε δημόσια/επίσημα έγγραφα⁶.

⁵ Το Σχέδιο του Νόμου 4491/2017 με το άρθρο 7 απαγόρευε ρητά τις εγχειρήσεις στα ίντερσεξ βρέφη και παράλληλα παρείχε ένα σαφές νομικό πλαίσιο για τη νομική αναγνώριση φύλου σε περίπτωση διενέργειας ιατρικών πράξεων. Όμως, στο (Κατατεθέν) Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το άρθρο 7 έλειπε και στη θέση του ήταν το νέο άρθρο 7 «Άλλες διατάξεις» που δεν αφορά τα ίντερσεξ άτομα. Η Δρ. Ν. Πικραμένου υποστηρίζει πως αυτή η «μυστηριώδης» διαγραφή του άρθρου 7 καθώς και η τάση που υπάρχει σε παγκόσμιο επίπεδο για την μη νομική προστασία των ίντερσεξ ατόμων φανερώνει την περιπλοκότητα των ζητημάτων που αφορούν στο φύλο καθώς αγγίζουν ιδεώδη, αξίες και ιδανικά βαθιά ριζωμένα στη σύγχρονη κοινωνία που δύσκολα καταρρίπτονται (βλ. Pirkramenou, N. (2019). *Intersex Rights. Living Between Sexes*, Springer, σ. 178-181).

⁶ Όπως αναφέρεται στο προσωπικό ιστολόγιο του νομικού και αναπληρωματικού μέλους της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) Βασίλη Σωτηρόπουλου – ο οποίος χειρίστηκε την εν λόγω υπόθεση – το Σεπτέμβριο του 2020, ένα ελληνικό δικαστήριο αποφάσισε – για πρώτη φορά στη χώρα – ότι ένα μη δυαδικό ως προς το φύλο

Μία από τις θετικές πτυχές του Νόμου 4491/2017 είναι το Άρθρο 7 με το οποίο τροποποιήθηκαν τα Άρθρα 1 και 2 του «αντιρατσιστικού» Νόμου 927/1979. Σύμφωνα με αυτήν την τελευταία τροποποίηση, τα χαρακτηριστικά φύλου προστέθηκαν ως προστατευόμενο χαρακτηριστικό. Ο Νόμος 927/1979 είχε τροποποιηθεί για πρώτη φορά με τον Νόμο 4285/2014. Με τις τροποποιήσεις των Ν. 4285/2014 και 4491/2017, ο ο Νόμος 927/1979 προβλέπει πλέον ότι μπορεί να επιβληθεί φυλάκιση και πρόστιμο έως και 20.000 ευρώ σε οποιονδήποτε «με πρόθεση, δημόσια, προφορικά ή δια του τύπου, μέσω του διαδικτύου ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο ή τρόπο, υποκινεί, προκαλεί, διεγείρει ή προτρέπει σε πράξεις ή ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων ή μέλους τέτοιας ομάδας που προσδιορίζονται με βάση (...) τα χαρακτηριστικά φύλου», αλλά - σύμφωνα με τις τροποποιήσεις του Ν. 4285/2014 - μόνο εάν αυτή η υποκίνηση κ.λπ. λαμβάνει χώρα «κατά τρόπο που εκθέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή ενέχει απειλή για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα των ως άνω προσώπων». Με άλλα λόγια, μετά την τροποποίηση του Ν. 4285/2014, η ρητορική μίσους μπορεί να τιμωρηθεί μόνο υπό ορισμένες συνθήκες, για παράδειγμα εάν θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη.

Το 2019, το ελληνικό κοινοβούλιο ψήφισε έναν νόμο που περιλαμβάνει διατάξεις κατά των στερεοτύπων και της ανισότητας στον τομέα και το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης. Ενώ η ταυτότητα φύλου και ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρονται ρητά σε ορισμένες διατάξεις αυτού του νόμου, το ίδιο δεν ισχύει για τα χαρακτηριστικά φύλου: σύμφωνα με το Άρθρο 24 του Νόμου 4604/2019, στους κώδικες δεοντολογίας που καταρτίζονται από παράγοντες της δημόσιας επικοινωνίας, σε συμβάσεις αυτοδέσμευσης που συνάπτονται από αυτούς, καθώς και στους κανόνες αυτορρύθμισης που θεσπίζονται και πιθανόν εγκρίνονται από τις αρμόδιες αρχές, υιοθετούνται υποχρεωτικά ρυθμίσεις που αποβλέπουν στην πραγμάτωση της αρχής της ίσης

άτομο θα μπορούσε να αλλάξει το όνομα και το επώνυμό του στα έγγραφα/πιστοποιητικά του/της (E-Lawyer (17 Σεπτεμβρίου 2020). «Αναγνώριση μη δυαδικής ταυτότητας φύλου - non binary από το Ειρηνοδικείο Καλλιθέας». Ανακτήθηκε από: <http://elawyer.blogspot.com/2020/09/non-binary.html>). Η απόφαση του δικαστηρίου βασίστηκε στο Άρθρο 5 του Ελληνικού Συντάγματος σχετικά με την «ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία», τις διατάξεις του Νόμου 344/1976 περί ληξιαρχικών πράξεων (π.χ. πιστοποιητικά γέννησης, γάμου και θανάτου), το Άρθρο 782 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας καθώς και τον Νόμο 4491/2017 (στο ίδιο).

μεταχείρισης και στην εξάλειψη των στερεοτύπων λόγω φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στον χώρο δραστηριοποίησής τους.

Το ίδιο Άρθρο περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με την «ισότιμη προβολή της παρουσίας του γυναικείου φύλου σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής ζωής της χώρας» από όλους τους τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς, καθώς και τη συμπερίληψη θεματικών ζητημάτων «που συμβάλλουν στην προώθηση της ισότητας των φύλων, στον εντοπισμό και άρση των διακρίσεων, καθώς και στην καταπολέμηση των στερεοτύπων» αλλά δεν γίνεται ρητή αναφορά στα χαρακτηριστικά φύλου ούτε και στην ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

Επιπλέον, ενώ - σύμφωνα με το ίδιο Άρθρο - η ρητορική «που εμπεριέχει έμφυλη διάκριση, καθώς και κάθε αναφορά με αντίστοιχη λεκτική ή άλλη συμπεριφορά» κατά «την αναπαραγωγή διαφημιστικών, τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών μηνυμάτων» απαγορεύεται, δεν γίνεται ρητή αναφορά στα χαρακτηριστικά φύλου, στον σεξουαλικό προσανατολισμό ή στην ταυτότητα φύλου. Τέλος, σύμφωνα με το ίδιο Άρθρο, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) εκδίδει οδηγίες «για την ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας των φύλων και της μη διάκρισης λόγω φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού στα μεταδιδόμενα προγράμματα των ραδιοτηλεοπτικών φορέων» - καθώς και για τις προαναφερθείσες διατάξεις του ίδιου άρθρου - αλλά και πάλι όχι λόγω των χαρακτηριστικών φύλου.

Τα χαρακτηριστικά του φύλου περιλαμβάνονται εν μέρει ή καθόλου στο εθνικό νομικό πλαίσιο, επισημαίνοντας την έλλειψη ορατότητας των ίντερσεξ ατόμων σε νομικό επίπεδο καθώς και την αποτυχία αποτελεσματικής - από νομική άποψη - προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων τους.

1.3 Εθνική κεντρική πολιτική και καλές πρακτικές

Δεν εντοπίστηκε κάποια κεντρική πολιτική που να επικεντρώνεται στην πρόληψη της ρητορικής μίσους, των εγκλημάτων μίσους ή/και των διακρίσεων εις βάρος ίντερσεξ ατόμων καθώς και στην προώθηση της κοινωνικής τους συμπερίληψης και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, στη χώρα.

Μια σημαντική πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους, που αντιμετωπίζει τη ρίζα των διακρίσεων και της κακομεταχείρισης των ίντερσεξ ατόμων, αλλά δεν επικεντρώνεται ιδιαίτερα σε θέματα σχετικά με τους ίντερσεξ ανθρώπους (αν και τα συμπεριλαμβάνει), ήταν η «Θεματική Εβδομάδα» για τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Περιλάμβανε δραστηριότητες κατάρτισης και ευαισθητοποίησης σε πολλά θέματα, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η πρωτοβουλία παρουσιάστηκε το 2016 και οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, σε συνεργασία με άλλους φορείς και οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της Θεματικής Εβδομάδας 2018-2019, η ΛΟΑΤΚΙ+ ΜΚΟ για τη συμπερίληψη και την ίση μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών-τριών στα σχολικά περιβάλλοντα «Πολύχρωμο Σχολείο», ετοίμασε και παρείχε το εκπαιδευτικό υλικό «Ευαισθητοποίηση μαθητριών/μαθητών σε ζητήματα Σεξουαλικού Προσανατολισμού, Ταυτότητας Φύλου, Έκφρασης Φύλου και Χαρακτηριστικών Φύλου» που απευθύνεται σε μαθητές-τριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ωστόσο, τον Ιανουάριο του 2020, ανακοινώθηκε από την υφυπουργό Παιδείας (31 Ιανουαρίου 2020), ότι, κατά τη διάρκεια του 2019/2020 και στο εξής, η Θεματική Εβδομάδα δεν θα υλοποιείται πλέον. Τελικά, τον Μάρτιο του 2021, η μη κυβερνητική οργάνωση «Πολύχρωμο Σχολείο» ανακοίνωσε ότι, το εκπαιδευτικό υλικό «Προχωρώντας Μπροστά - Ευαισθητοποίηση μαθητριών/μαθητών σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, έκφρασης φύλου και χαρακτηριστικών φύλου» που έχει αναπτύξει και το οποίο απευθύνεται σε μαθητές-τριες Γυμνασίου, έλαβε έγκριση από το Υπουργείο (Πολύχρωμο Σχολείο, 2021 Μάρτιος 18).

Όσον αφορά τις πρωτοβουλίες που επικεντρώνονται στα ίντερσεξ άτομα από άλλες οργανώσεις ή ιδρύματα, εκτός από το έργο «Ανάπτυξη επαγγελματικών ικανοτήτων για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ίντερσεξ ατόμων και για την καλύτερη κάλυψη των αναγκών αυτών - Bring-In», δεν είναι γνωστή η υλοποίηση άλλων σχετικών με την ίντερσεξ κοινότητα έργων στη χώρα, είτε από την ακαδημαϊκή/ερευνητική κοινότητα είτε από τον τομέα της κοινωνίας των πολιτών. Τα ίντερσεξ άτομα συνήθως θα βρουν υποστήριξη σε ορισμένες ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις, αλλά η μόνη οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών με αποκλειστικό στόχο την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ανθρώπων στην Ελλάδα είναι η «Intersex Greece», μια νεοσυσταθείσα ως Σωματείο (το από 03-08-2021 καταστατικό της οργάνωσης εγκρίθηκε με την υπ' αριθμ. 477/2021 απόφαση του Ειρηνοδικείου Αθηνών) οργάνωση, που αποτελείται από ίντερσεξ ανθρώπους, μέλη των οικογενειών τους καθώς και υποστηρικτές-κτριες των δικαιωμάτων των ίντερσεξ ανθρώπων. Άλλες οργανώσεις που έχουν υποστηρίξει - και εξακολουθούν να υποστηρίζουν - τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων περιλαμβάνουν - κυρίως - το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ) για την προαγωγή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρανς, φυλοδιαφορετικών, ίντερσεξ και γενικότερα ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και, δευτερευόντως, το Σωματείο Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας.

Όσον αφορά τις επίσημες διαδικασίες αναφοράς, εάν λάβει χώρα περιστατικό διάκρισης λόγω χαρακτηριστικών φύλου, ένα άτομο μπορεί να υποβάλει επίσημη καταγγελία στον Συνήγορο του Πολίτη, ο οποίος είναι ο εθνικός φορέας ισότητας που καταπολεμά τις διακρίσεις και προωθεί την αρχή της ίσης μεταχείρισης. Ένα από τα τμήματα αυτής της Ανεξάρτητης Αρχής είναι εκείνο της Ίσης Μεταχείρισης, που είναι υπεύθυνο για τον χειρισμό περιπτώσεων διακρίσεων (και) με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου. Ένα άτομο μπορεί να υποβάλει μια αναφορά ηλεκτρονικά (μέσω ειδικής ηλεκτρονικής φόρμας), μέσω ταχυδρομείου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή στα γραφεία της Αρχής κατά τη διάρκεια συνάντησης με στέλεχος του Κύκλου Ίσης Μεταχείρισης. Η διαδικασία είναι εντελώς δωρεάν και ο Συνήγορος του Πολίτη δεν προβαίνει σε οποιαδήποτε παρεμβάσεις χωρίς την ενήμερη συναίνεση του ατόμου που υπέβαλε την αναφορά.

Σε περίπτωση εγκλήματος μίσους λόγω χαρακτηριστικών φύλου, ένα άτομο μπορεί να υποβάλει επίσημη αναφορά στην Υπηρεσία Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας, η οποία λειτουργεί μια 24ωρη ειδική και δωρεάν τηλεφωνική γραμμή, ενώ παρέχει επίσης και τη δυνατότητα υποβολής ηλεκτρονικής καταγγελίας. Η διαδικασία είναι επίσης δωρεάν και οι αστυνομικοί που εργάζονται στην Υπηρεσία έχουν συμμετάσχει σε δραστηριότητες κατάρτισης και ευαισθητοποίησης από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις, σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα ή/και ειδικότερα τα εγκλήματα μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων⁷. Όμως, ενώ υπάρχουν διαθέσιμες επιλογές για τα ίντερσεξ άτομα ώστε αυτά να καταγγείλουν επισήμως περιστατικά εγκλημάτων μίσους και διακρίσεων λόγω χαρακτηριστικών φύλου, οι καταχρηστικές συμπεριφορές ή/και διακρίσεις από ορισμένους-ες αστυνομικούς κατά μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας φαίνεται να υπονομεύουν την εμπιστοσύνη των τελευταίων προς την Αστυνομία και αυτός είναι ένας από τους λόγους για τη ελλιπή καταγραφή τέτοιων περιστατικών⁸ (Theofilopoulos et al. 2018: 125). Αυτό

⁷ Για παράδειγμα, μέλη αυτής της αστυνομικής υπηρεσίας συμμετείχαν σε εργαστήρια κατάρτισης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τα εγκλήματα μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ, που οργανώθηκε από την Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας και πραγματοποιήθηκαν από τον τότε Υπεύθυνο του Έργου Θανάση Θεοφιλόπουλο – μαζί με προσκεκλημένους-ες ειδικούς-ές εμπειρογνώμονες - στα πλαίσια του Προγράμματος «Βγες Μπροστά: Ενδυνάμωση και Υποστήριξη Θυμάτων Εγκλημάτων Μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ+ Ανθρώπων», που χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κοινότητα Νέων ΛΟΑΤΚΙ Αθήνας Colour Youth (28 Σεπτεμβρίου 2018). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Εκπαιδευτικά Εργαστήρια «Come Forward». Ανακτήθηκε από: <https://www.colouryouth.gr/2018/10/01/come-forward-deltio-tyrou/>. Κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών εργαστηρίων, οι συμμετέχοντες-ουσες εξοικειώθηκαν – μεταξύ άλλων – και με βασικές έννοιες όπως «ίντερσεξ» και «χαρακτηριστικά φύλου», με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για το ρατσιστικό έγκλημα και τις διακρίσεις (και) με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου κ.λπ.

⁸ Για παράδειγμα, οργανώσεις ΛΟΑΤΚΙ+ και άλλες οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατήγγειλαν τη συμμετοχή αστυνομικών στην κακοποίηση - και ίσως τον θάνατο - του πολύ γνωστού ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβιστή Ζακ Κωστόπουλου το 2018 και την ομοφοβική λεκτική και σωματική επίθεση ενάντια σε ένα ζεύγος ομοφυλόφυλων ανδρών το 2019 (Υπερήφανοι Γονείς, Κοινότητα Νέων ΛΟΑΤΚΙ+ Αθήνας Colour Youth, Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, ελληνικό Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας ΟΛΚΕ, Proud Seniors Greece, Πολύχρωμο Σχολείο, Ομάδα ΛΟΑΤΚΙ+ Εργασιακής Υποστήριξης, Athens Pride, Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή» και Praksis (28 Σεπτεμβρίου 2018). ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ - ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ+ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΚΤΙΒΙΣΤΗ ΖΑΚ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ. Ανακτήθηκε από: [!\[\]\(f582cd083eff2bf5b0487948668a9149_img.jpg\)](https://transgendersistassociation.wordpress.com/2018/09/28/%ce%b4%ce%b9%ce%b1%ce%bc%ce%b1%cf%81%cf%84%cf%85%cf%81%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%bf%cf%81%ce%b5%ce%b9%ce%b1-%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%bb%ce%bf%ce%b1%cf%84%ce%ba%ce%b9-%ce%bf%cf%81%ce%b3%ce%b1 // ελληνικό Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Athens Pride, Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, Proud Seniors Greece, Πολύχρωμο Σχολείο, Κοινότητα Νέων ΛΟΑΤΚΙ+ Αθήνας Colour Youth και Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας ΟΛΚΕ (9 Σεπτεμβρίου 2019). ΔΕΛΤΙΟ</p>
</div>
<div data-bbox=)

καταδεικνύει την ανάγκη για τη συνέχιση των δραστηριοτήτων κατάρτισης και ευαισθητοποίησης αστυνομικών - όχι μόνο όσων στελεχώνουν την προαναφερθείσα ειδική υπηρεσία της Αστυνομίας αλλά ευρύτερου αριθμού μελών του Αστυνομικού Σώματος - σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα γενικά - και τα ίντερσεξ ειδικότερα – όπως, καθώς και την ανάγκη για ανεξάρτητη έρευνα και ποινική δίωξη της παράνομης αστυνομικής βίας και των πρακτικών και συμπεριφορών διακρίσεων από αστυνομικούς.

ΤΥΠΟΥ: «Κοινή δήλωση LGBTQI οργανώσεων σχετικά με ομοφοβική ρατσιστική επίθεση σε βάρος δύο πολιτών από άντρες των ΜΑΤ». Ανακτήθηκε από:

<https://transgendertextsupportassociation.wordpress.com/2019/09/02/%ce%b4%ce%b5%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%bf%cf%84%cf%85%cf%80%ce%bf%cf%85-%ce%ba%ce%bf%ce%b9%ce%bd%ce%ae-%ce%b4%ce%ae%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%b7-lgbtqi-%ce%bf%cf%81%ce%b3%ce%b1%ce%bd%cf%8e%cf%83%ce%b5/>).

Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας έχει επίσης καταγράψει περιπτώσεις ομο/τρανσφοβικών εγκλημάτων μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων από αστυνομικούς (Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2014). Ετήσια Έκθεση 2013, σελ. 8. Ανακτήθηκε από: <http://rvrn.org/wp-content/uploads/2014/04/Report2013final.pdf> / Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2015). Ετήσια Έκθεση 2014, σελ. 14 Ανακτήθηκε από: http://rvrn.org/wp-content/uploads/2015/05/Report_2014gr.pdf / Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2016). Ετήσια Έκθεση 2015, σελ. 22-23. Ανακτήθηκε από: http://rvrn.org/wp-content/uploads/2016/04/Report_2015gr.pdf / Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2020). Ετήσια Έκθεση 2019, σελ. 28. Ανακτήθηκε από: <http://rvrn.org/wp-content/uploads/2020/06/ETHSIA-EKTHESH-2019-GREEK.pdf>).

1.4 Χρήσιμες επαφές

Οργανώσεις από και για ίντερσεξ άτομα (ή/και μέλη της οικογένειάς τους και υποστηρικτές-κτριες):

- Intersex Greece

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: intersexgreece@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.intersexgreece.org.gr

Σελίδα Facebook: <https://www.facebook.com/IntersexGr/>

Οργανώσεις της ΛΟΑΤΚ(Ι) κοινότητας:

- Athens Pride (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 6974 18 73 83

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: contact@athenspride.eu

Ιστοσελίδα: www.athenspride.eu

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/athenspride

- Colour Youth –Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 6945 58 33 95

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@colouryouth.gr

Ιστοσελίδα: www.colouryouth.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/ColourYouth

- HerPride (πρώην LGBTQI+ Pride Κρήτης) (Ηράκλειο, Κρήτη)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: herpride2019@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.herpride2018.wordpress.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/herpridefest

- G-All, Η Συμμαχία των Φύλων

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: g.all.initiative@gmail.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/GenderAllianceInitiative

- Ελληνική ΛΟΑΤ ΑμεΑ (Αθήνα)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@loatamea.gr / greeklgbtdisabled@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.loatamea.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/loatamea

- Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 210 92 10 697

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: contact@tgender.gr / transgender.support.association@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.transgender-association.gr / www.tgender.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/GreekTransgenderSupportAssociation

- ΟΛΚΕ - Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 6931 47 15 67

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info.olke@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.olkegr.blogspot.gr

Σελίδα Facebook: <https://www.facebook.com/OLKEorg>

- Orlando LGBT: Ψυχική Υγεία χωρίς Στίγμα (Αθήνα)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: contact@orlandolgbt.gr

Ιστοσελίδα: www.orlandolgbt.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/orlandolgbt.gr

- Patras Pride (Πάτρα)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: pridepatras@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.patraspride.blogspot.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/patraspride

- Υπερήφανοι Γονείς (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 6977 83 90 37

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: proudparentsgreece@gmail.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/proudparentsgreece

- Proud Seniors Greece

Τηλ.: (+30) 6973355124

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: proudseniorgreece@gmail.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/proudseniorgreece

- Οικογένειες Ουράνιο Τόξο (Αθήνα)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ouraniotoksofamilies@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.rainbowfamiliesgreece.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/ouraniotoksofamilies

- Πολύχρωμο Σχολείο (Αθήνα)

Τηλ.: (+30) 6931 47 15 67

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@rainbowschool.gr

Ιστοσελίδα: www.rainbowschool.gr

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/RainbowSchoolGR

- Thessaloniki Pride (Θεσσαλονίκη)

Τηλ.: (+30) 231 1 289320

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: contact@thessalonikipride.com

Ιστοσελίδα: www.thessalonikipride.com

Σελίδα Facebook: www.facebook.com/ThessalonikiPride

Δίκτυο Δομών της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΔΟΠΙΦ) ΓΓΔΟΠΙΦ για γυναίκες που βίωσαν/βιώνουν διακρίσεις ή έμφυλη βία:

- 24ωρη Γραμμή Βοήθειας: 15900

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ)

- Συμβουλευτικό Κέντρο Αθήνας – ΠΟΛΥΚΕΝΤΡΟ

Τηλ.: (+30) 210 52 02 800

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: polykentro@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Αθήνας (Οργανική Δομή ΓΓΟΠΙΦ)

Τηλ.: (+30) 210 33 17 305-6

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: isotita4@otenet.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Ηρακλείου

Τηλ.: (+30) 2810 341387

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: irakleio@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Θεσσαλονίκης

Τηλ.: (+30) 2310 528984, 528988

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: thessaloniki@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Ιωαννίνων

Τηλ.: (+30) 26510 77449

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ioannina@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Κέρκυρας

Τηλ.: (+30) 26610 47396

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: kerkyra@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Κοζάνης

Τηλ.: (+30) 24610 49672

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: kozani@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Κομοτηνής

Τηλ.: (+30) 25310 33290

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: komotini@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Λαμίας

Τηλ.: (+30) 22310 20059

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: lamia@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Λάρισας

Τηλ.: (+30) 2410 535840

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: larisa@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Μυτιλήνης

Τηλ.: (+30) 22510 34470 / F: 22510 34471

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: mytilini@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Πάτρας

Τηλ.: (+30) 2610 620059

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: patra@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Πειραιά

Τηλ.: (+30) 210 4828970, 4825372

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: peiraias@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Σύρου

Τηλ.: (+30) 22810 76496

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ermouroli@isotita.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Τρίπολης

Τηλ.: (+30) 2710 241814

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: tripoli@isotita.gr

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα των Δήμων

- Κέντρο για την Καταπολέμηση της Έμφυλης Βίας και των Πολλαπλών Διακρίσεων του Δήμου Αθηναίων

Τηλ.: (+30) 210 8625355, 21086255858

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: kentrokatapolemisidiakriseon@athens.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Αλεξανδρούπολης

Τηλ.: (+30) 25510 25629

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: isotita@alexpolis.gr

Ιστοσελίδα: www.isotitalexpilis.blogspot.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Άρτας

Τηλ.: (+30) 26810 77400

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skgarta@gmail.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Βέροιας

Τηλ.: (+30) 23310 65304

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: isotita@veria.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Ελευσίνας

Τηλ.: (+30) 213 160 1437

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: violence@1822.syzefxis.gov.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Ζακύνθου

Τηλ.: (+30) 26950 25997

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: symvouleftikozakynthos@gmail.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Θήβας

Τηλ.: (+30) 22620 89574, 89576

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: symvouleutiko@thiva.gr

Ιστοσελίδα: www.symvouleutikothivas.blogspot.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Καβάλας

Τηλ.: (+30) 2513 500440, 2513 500441, 2513 500442, 2513 500443

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womensaid@dkavalas.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Καλαμάτας

Τηλ.: (+30) 27210 99212, 99225

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ksg@kalamata.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Καρδίτσας

Τηλ.: (+30) 24410 71594, 24410 77122

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@wck.gr, wckarditsa@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.wck.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Καστοριάς

Τηλ.: (+30) 24670 22122

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: counsellingwomenkastoria@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.supportwomenkastoria.blogspot.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Κατερίνης

Τηλ.: (+30) 23510 36678

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womenaid@katerini.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Κερασινίου-Δραπετσώνας

Τηλ.: (+30) 210 4614575

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skkeratsini@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.womenaid.wix.com/keratsini

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Κεφαλονιάς

Τηλ.: (+30) 26710 20022/Φ: 26710 20025

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: kesy@kefallonia.gov.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Κορίνθου

Τηλ.: (+30) 27410 74670

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skgyndk@otenet.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Κω

Τηλ.: (+30) 22420 67420

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: women@kos.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Περιστερίου

Τηλ.: (+30) 210 5783265

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skg@peristeri.gr

Ιστοσελίδα: womenaidperisteri.blogspot.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας

Τηλ.: (+30) 26820 24444

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womenaid@1485.syzefxis.gov.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Πύργου

Τηλ.: (+30) 26210 20532

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: pirgoswomen@outlook.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Ρεθύμνου

Τηλ.: (+30) 28310 56607

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: isotitavia.reth@gmail.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Ρόδου

Τηλ.: (+30) 22410 67155, 67120, 67128

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ksymbouleytikorodou@gmail.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Σαλαμίνας

Τηλ.: (+30) 210 467 2665

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: women@salamina.gov.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Σερρών

Τηλ.: (+30) 23210 22253

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womenaid@serres.gr

Ιστοσελίδα: www.womenaidserres.wordpress.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Τρικκαίων

Τηλ.: (+30) 24310 27943

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skg@trikalacity.gr

Ιστοσελίδα: www.supportwomen.trikalacity.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Φλώρινας

Τηλ.: (+30) 23850 24081

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: symv.kentro.flo@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.womenaidflorina.blogspot.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Φυλής

Τηλ.: (+30) 210 2483360

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: kfyli@fyli.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Χαλανδρίου

Τηλ.: (+30) 210 6899916

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womenaidhalandri@gmail.com

Ιστοσελίδα: www.womenaidhalandri.wordpress.com

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Χαλκίδας

Τηλ.: (+30) 2221 351826-7

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: skg.xalkideon@dchalkideon.gr

- Συμβουλευτικό Κέντρο Δήμου Χίου

Τηλ.: (+30) 22713 50040

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: womanaid@outlook.com

Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Υποστήριξης:

- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης ΕΚΚΑ (υπηρεσίες ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης έκτακτης ανάγκης σε παιδιά, εφήβους, ενήλικες, οικογένειες και κοινωνικά ευάλωτες ομάδες σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, κοινωνικού αποκλεισμού και κρίσης)

24ωρη γραμμή βοήθειας: 197 (24 ώρες)

Ιστοσελίδα: www.ekka.org.gr

Εθνικός Φορέας Ισότητας και εφαρμογής της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης:

- Ο Συνήγορος του Πολίτη

Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι ο εθνικός φορέας ισότητας με εντολή για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως χαρακτηριστικών φύλου (μεταξύ άλλων). Ο Κύκλος Ίσης Μεταχείρισης είναι αρμόδιος για τον χειρισμό περιπτώσεων διακρίσεων, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα,.

Τηλ.: (+30) 2131306600

Υποβολή ηλεκτρονικής καταγγελίας: www.synigoros.gr/?i=submission-system.el

Ιστοσελίδα: www.synigoros.gr

Αστυνομικές Υπηρεσίες:

- Διεύθυνση Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Ελληνικής Αστυνομίας

Οι ευθύνες της Διεύθυνσης περιλαμβάνουν τη διερεύνηση ρατσιστικού περιεχομένου στο Διαδίκτυο.

Τηλ: 11188 (24 ώρες)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: ccu@cybercrimeunit.gov.gr

Ιστοσελίδα: www.cyberkid.gr (για παιδιά και τους γονείς τους)

www.cyberalert.gr/feelsafe (για απάτες σε διαδικτυακό περιβάλλον)

- Υπηρεσία Αντιμετώπισης της Ρατσιστικής Βίας

Τηλ: 11414 (24 ώρες)

Υποβολή ηλεκτρονικής καταγγελίας:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&&perform=view&id=18224&Itemid=0&lang=

Κεφάλαιο 2. Αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας: συνεντεύξεις με εκπροσώπους φορέων, ειδικούς-ές εμπειρογνώμονες και σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη

2.1. Υπόβαθρο και προφίλ των ερωτώμενων

Η ερευνητική ομάδα διεξήγαγε συνολικά έντεκα (11) συνεντεύξεις εκ των οποίων δέκα με εκπροσώπους σχετικών φορέων, οργανισμών κ.λπ. και μία με μέλος της ακαδημαϊκής-ερευνητικής κοινότητας με μακρά και τεκμηριωμένη διδακτική και ερευνητική εμπειρία σε θέματα Φύλου/ΛΟΑΤΚΙ+. Συγκεκριμένα, διεξήχθησαν συνεντεύξεις με αντιπροσώπους/εκπροσώπους από

- πέντε (05) ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις - τρεις από τις οποίες διέπονται από νομικό καθεστώς και οι υπόλοιπες είναι άτυπες ομάδες, ενώ τέσσερις από αυτές εδρεύουν στην Ελλάδα και μία εδρεύει σε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, αλλά έχει ελληνικό τμήμα
- δύο (02) οργανώσεις για τα δικαιώματα των γυναικών με νομικό καθεστώς
- μία (01) οργάνωση που εστιάζει στην ισότητα όλων των φύλων (πάλι με νομικό καθεστώς)
- έναν (01) ανεξάρτητο φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- ένας (01) ανεξάρτητος φορέας προώθησης της ισότητας

Λόγω των προστατευτικών μέτρων κατά της πανδημίας του COVID-19, όλες οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν μέσω εφαρμογών τηλεδιάσκεψης και ηχογραφήθηκαν με την ευπόγραφη, ενημερωμένη συναίνεση των ερωτώμενων.

Όλοι-ες οι εκπρόσωποι των ΛΟΑΤΚΙ + οργανώσεων ήταν μέλη των διοικητικών συμβουλίων τους ή/και ιδρυτικά μέλη. Τέσσερις στους/στις πέντε από αυτούς-ές έχουν εκπαιδευτικό υπόβαθρο κοινωνικών/ανθρωπιστικών επιστημών και βρίσκονται στις τρέχουσες θέσεις τους από τρία χρόνια έως και πάνω από μια δεκαετία. Οι εκπρόσωποι των οργανώσεων για τα δικαιώματα των γυναικών κατέχουν θέσεις διοίκησης ή/και υπηρεσιών υποστήριξης - ένας/μία από αυτούς-ές για δύο χρόνια και ο/η άλλος-η για εννέα χρόνια - και έχουν εκπαιδευτικό υπόβαθρο κοινωνικών επιστημών.

Ο/Η εκπρόσωπος της οργάνωσης για θέματα ισότητας όλων των φύλων έχει επίσης εκπαιδευτικό υπόβαθρο κοινωνικών επιστημών και είναι ιδρυτικό μέλος της οργάνωσής του/της, στην οποία επίσης κατέχει διοικητική θέση για περίπου ένα χρόνο. Όσον αφορά τον/την εκπρόσωπο του φορέα προώθησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου για ένα έτος και έχει εκπαιδευτικό υπόβαθρο στη νομική επιστήμη. Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης της ισότητας έχει επίσης εκπαιδευτικό υπόβαθρο νομικής επιστήμης, αλλά είναι μέλος του τμήματος ισότητας τα τελευταία τέσσερα χρόνια.

Τέλος, ο/η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας από τον ακαδημαϊκό και ερευνητικό χώρο είναι στη βαθμίδα του/της καθηγητής-τρια ελληνικού πανεπιστημίου - στον τομέα των ανθρωπιστικών επιστημών - επί δύο δεκαετίες.

2.2. Βασικές γνώσεις ορολογίας και νομικού πλαισίου

Σε αυτήν την πρώτη ενότητα, οι ερευνητές-τριες επικεντρώθηκαν στον προσδιορισμό του επιπέδου της γνώσης και της συνειδητοποίησης των ερωτώμενων σχετικά με τη βασική ορολογία που σχετίζεται με τα ζητήματα που αντιμετωπίζει αυτό το έργο - συγκεκριμένα «ίντερσεξ», «χαρακτηριστικά φύλου» και «διάκριση», «έγκλημα μίσους» και «ρητορική μίσους» με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου - καθώς και το υφιστάμενο εθνικό νομικό πλαίσιο κατά των διακρίσεων και για τα δικαιώματα των ασθενών (= λόγω του διαδεδομένου φαινομένου της παραβίασης της σωματικής ακεραιότητας των ίντερσεξ ατόμων, με την εκτέλεση ιατρικών πράξεων σε αυτά χωρίς τη συγκατάθεσή τους).

Οι περισσότεροι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες παρείχαν (σωστούς) ορισμούς του «ίντερσεξ» και των «χαρακτηριστικών φύλου». Από την άλλη πλευρά, τρεις συνεντευξιαζόμενοι-ες - δύο από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις και ένας/μία από οργανώσεις για τα δικαιώματα των γυναικών - δυσκολεύτηκαν να παράσχουν σαφείς ορισμούς για την «ίντερσεξ» ποικιλομορφία [«diversity»] ή/και τα

«χαρακτηριστικά φύλου». Ένα άτομο από αυτούς-ές τους/τις τρεις συνεντευξιαζόμενους-ες πρόσθεσε επίσης ότι δεν μπορούσε να καταλάβει τι σημαίνει ίντερσεξ.

Όταν ρωτήθηκαν για «διακρίσεις», «εγκλήματα μίσους» και «ρητορική μίσους» λόγω χαρακτηριστικών φύλου, οι περισσότεροι-ες από τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες δεν μπόρεσαν να παράσχουν ακριβείς ορισμούς ή να προσδιορίσουν τις διαφορές μεταξύ αυτών των πράξεων και συμπεριφορών, αλλά απάντησαν δίνοντας παραδείγματα. Ένας/μία ερωτώμενος/-η από μια οργάνωση για τα δικαιώματα των γυναικών παρείχε μόνο σύντομους ορισμούς για το έγκλημα μίσους και τις διακρίσεις, υποστηρίζοντας ότι τα εγκλήματα μίσους είναι «εγκλήματα που προέρχονται από προκαταλήψεις» ενώ η διάκριση έχει σχέση με διαφορετικά είδη «περιορισμών» με τους οποίους μπορεί ένα άτομο να έρθει αντιμέτωπο σε διάφορους τομείς της ζωής λόγω των χαρακτηριστικών του/της. Δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες - και οι δύο από οργανώσεις ΛΟΑΤΚΙ+ - υποστήριξαν ότι τα εγκλήματα μίσους είναι πιο «σοβαρά» από τη ρητορική μίσους, ενώ ένας/μία συνεντευξιαζόμενος-η επίσης από οργάνωση ΛΟΑΤΚΙ+ υποστήριξε ότι η διάκριση είναι η βάση για τη ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους και, ομοίως, ένας/μία συνεντευξιαζόμενος-η από οργάνωση για τα δικαιώματα των γυναικών είπε ότι η ρητορική μίσους οδηγεί σε εγκλήματα μίσους.

Εκείνοι-ες οι συνεντευξιαζόμενοι-ες που επέλεξαν να δώσουν παραδείγματα προκειμένου να ορίσουν τους προαναφερθέντες όρους, αναφέρθηκαν σε:

- «θεσμικές» διακρίσεις εις βάρος ίντερσεξ ατόμων, διακρίσεις στην καθημερινή ζωή - για παράδειγμα στη χρήση της τουαλέτας ή στην παραλία
- διακρίσεις στην εκπαίδευση («αποδοχή από το σχολικό περιβάλλον»)
- διακρίσεις κατά τη γέννηση («χειρουργικές επεμβάσεις» χωρίς τη «συναίνεσή» τους) ρητορική μίσους από παράγοντες «...όπως είναι οι πολιτικοί, οι δημοσιογράφοι, οι ιερείς που μπορεί λεκτικά, φραστικά να στοχοποιούν ανθρώπους, να χρησιμοποιούν προβληματικό και κακοποιητικό λόγο ή να καλούν άλλους πολίτες ή ομάδες πολιτών στο να

αποκλείουν αυτούς τους ανθρώπους, να τους στοχοποιούν και να έχουν μια τιμωρητική διάθεση απέναντί τους». όπως είπε ένας/μία ερωτώμενος/-η

- εγκλήματα μίσους όπως η - γνωστή υπόθεση στην Ελλάδα - ενός ομοφυλόφιλου (ή θεωρούμενου ως ομοφυλόφιλου) νεαρού φοιτητή που εκφοβίστηκε, βασανίστηκε και στη συνέχεια δολοφονήθηκε.

Όσον αφορά το εθνικό νομικό πλαίσιο για τις διακρίσεις - και ειδικά σε σχέση με τα χαρακτηριστικά φύλου - μόνο τέσσερις στους/στις έντεκα συνεντευξιαζόμενους-ες γνώριζαν την σχετική νομοθεσία και μπορούσαν να παράσχουν κάποιες πληροφορίες. Οι υπόλοιποι-ες είτε δεν την γνώριζαν είτε απάντησαν - λανθασμένα - ότι δεν υπάρχει τέτοιο νομικό πλαίσιο στη χώρα ή ακόμη και παρείχαν λανθασμένες πληροφορίες. Επιπλέον, μόνο ένας/μία από τους/τις προαναφερθέντες-είσες τέσσερις συνεντευξιαζόμενους-ες εκπροσώπησε ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση και ένας/μία ήταν εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών. Οι υπόλοιποι-ες δύο ήταν: ένας/μία εκπρόσωπος από φορέα προώθησης της ισότητας και ένας/μία εκπρόσωπος από φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Και οι δύο τους έχουν υπόβαθρο νομικών επιστημών. Οι εκπρόσωποι του φορέα προώθησης της ισότητας και του φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων φαίνεται να συμφωνούν ότι το υφιστάμενο εθνικό νομικό πλαίσιο είναι «επαρκές» και/ή ότι «καλύπτει πολλά θέματα». Αλλά ο/η δεύτερος-η πρόσθεσε ότι ακόμα και «ο καλύτερος νόμος του πλανήτη δεν αρκεί, εάν δεν εφαρμοστεί σωστά» και ότι δεν υπάρχει μεγάλη εμπειρία από την εφαρμογή του νόμου σε περιπτώσεις παραβιάσεων που αναφέρονται σε χαρακτηριστικά φύλου. Ο/Η πρώτος/η πρόσθεσε ότι αμφισβητείται το κατά πόσον ο νόμος για τη νομική αναγνώριση του φύλου καλύπτει τα ίντερσεξ άτομα και ότι «μια διασταλτική ερμηνεία των υφιστάμενων διατάξεων [του νόμου για την νομική αναγνώριση του φύλου] θα μπορούσε να συμπεριλάβει και τα ίντερσεξ άτομα».

Ο/Η μοναδικός/-ή εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης που γνώριζε αρκετά καλά το σχετικό νομικό πλαίσιο για τις διακρίσεις, τόνισε ότι η συμπερίληψη των χαρακτηριστικών φύλου ως προστατευμένου χαρακτηριστικού κατέστη δυνατή γιατί «έχει γίνει λίγο τυχαία, επειδή [οι

βουλευτές] δεν κατάλαβαν τι ψήφισαν όταν το πέρασαν - αλλά - τέλος πάντων - αυτή είναι άλλη συζήτηση». Ο/Η εκπρόσωπος της ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης πρόσθεσε ότι, τα χαρακτηριστικά φύλου προστατεύονται «θεωρητικά στο νόμο - [αυτό που συμβαίνει] στην πράξη είναι άλλη συζήτηση», και ότι ο νόμος για τη νομική αναγνώριση του φύλου μπορεί να περιλαμβάνει «κάποια αναφορά σε χαρακτηριστικά φύλου» αλλά «έχει πολλά κενά και δεν καλύπτει και τα τρανς άτομα». Παρομοίως, ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για θέματα ισότητας όλων των φύλων αναφέρθηκε επίσης στο νόμο για τη νομική αναγνώριση του φύλου, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει διάταξη για τα ίντερσεξ άτομα.

Όσον αφορά τα δικαιώματα των ασθενών - που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων - έξι στους/στις έντεκα ερωτηθέντες-είσες μπόρεσαν να παράσχουν πληροφορίες, ενώ οι υπόλοιποι-ες δεν είχαν τέτοια γνώση ή παρείχαν λανθασμένες πληροφορίες. Ζητήθηκε επίσης από τους/τις ερωτώμενους-ες να αναφέρουν τι συμβαίνει - σύμφωνα με τις γνώσεις τους και/ή την προσωπική επαγγελματική εμπειρία τους - όταν ένα μωρό που γεννιέται στη χώρα αναγνωρίζεται ως ίντερσεξ, καθώς και εάν υπάρχουν τυποποιημένες διαδικασίες, πρωτόκολλα και/ή πρακτικές. Σχεδόν όλοι/-ες οι συνεντευξιαζόμενοι-ες συμφώνησαν ότι δεν υπάρχουν τέτοια τυποποιημένα - συγκεκριμένα πρωτόκολλα και διαδικασίες - ή δεν έχουν ακούσει ποτέ τίποτα για τέτοια πρωτόκολλα και διαδικασίες - και εξαρτάται από τους γονείς να αποφασίσουν, με βάση τις συμβουλές και την καθοδήγηση του ιατρικού προσωπικού.

Ο/η εκπρόσωπος φορέα ανθρωπίνων δικαιωμάτων είπε ότι μαντεύει ότι «το πιθανότερο είναι ότι θα συμβεί, ότι αποφασίζουν οι γονείς εκείνη την ώρα, άνευ πολλών-πολλών διαδικασιών» και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο «υπάρχει και η έλλειψη των ιατρικών πρωτοκόλλων», καθώς «όταν δεν έχω το ιατρικό πρωτόκολλο, τότε ο γιατρός δεν χρειάζεται να καταγράψει [για το τι έγινε/θα γίνει]». Και κατέληξε με νόημα: «Τελείως διαφορετικό να πρέπει ο γιατρός να πει ψέματα σε κάτι που καταγράφει και τελείως διαφορετικό να μην πει τίποτα. Έτσι; Τεράστια ελευθερία το να μην μπορώ να πω τίποτα...». Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα ισότητας υποστήριξε ότι, από τις γνώσεις που απέκτησε από τα «ίντερσεξ άτομα και τους εκπροσώπους τους, την ιατρική κοινότητα

και κάποιους γονείς, συνήθως, δυστυχώς, καλούνται οι γονείς να αποφασίσουν στο μαιευτήριο αν πρέπει να υπερσχύσει το ένα ή το άλλο φύλο». Είπε επίσης ότι η ίντερσεξ κοινότητα ζητά να τερματιστούν τέτοιες ιατρικές διαδικασίες μετά τη γέννηση - μια γνώμη με την οποία συμφωνεί - προσθέτοντας ότι δεν υπάρχει σχετικό νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τον ισχυρισμό συνεντευξιαζόμενων περί ανυπαρξίας ιατρικών πρωτοκόλλων για τα ίντερσεξ άτομα, αυτός δεν είναι ακριβώς αληθής. Πράγματι, δεν εντοπίστηκαν ιατρικά πρωτόκολλα που να αναφέρονται σε «ίντερσεξ» ανθρώπους - δυστυχώς, οι ίντερσεξ άνθρωποι δεν αναφέρονται ως «ίντερσεξ» από την ιατρική κοινότητα ενώ οι ίντερσεξ ποικιλομορφίες δεν αντιμετωπίζονται ως φυσικές ποικιλομορφίες. Υπάρχουν ιατρικές οδηγίες που εστιάζουν στις «διαταραχές ανάπτυξης φύλου» («disorders of sex development» - όπως π.χ. υποσπαδία, κλειτοριδομεγαλία κ.ά.), καθώς όλες οι ίντερσεξ ποικιλομορφίες εξακολουθούν να προσδιορίζονται και να αντιμετωπίζονται έτσι από τα περισσότερα μέλη της ιατρικής κοινότητας. Όροι όπως «διαταραχές ανάπτυξης φύλου», «ερμαφροδιτισμός/ψευδοερμαφροδιτισμός» κ.ά. παθολογικοποιούν ως «ανωμαλίες» ή «ασθένειες» τα ίντερσεξ χαρακτηριστικά και σώματα, δικαιολογώντας έτσι τις ιατρικές παρεμβάσεις, ακόμα και όταν αυτές δεν είναι ιατρικά αναγκαίες. Σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα των ασθενών - που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων - επτά στους/στις δώδεκα συνεντευξιαζόμενους-ες ήταν σε θέση να παράσχουν πληροφορίες, ενώ οι υπόλοιποι-ες πέντε δεν είχαν τέτοια γνώση ή παρείχαν λανθασμένες πληροφορίες.

Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης της ισότητας υποστήριξε ότι τα δικαιώματα των ασθενών είναι «ένα πάρα πολύ μεγάλο ζήτημα» και μάλιστα πολύπλοκο «γιατί σχετίζεται με την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, με την ιατρική περίθαλψη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τη νοσηλεία κ.λπ.», προσθέτοντας ότι πιστεύει ότι, όπως και τα διεμφυλικά άτομα, τα ίντερσεξ άτομα εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν «προβλήματα» που σχετίζονται με την «πρόσβαση» σε «υπηρεσίες υγείας» και με την «αποτελεσματική φαρμακευτική περίθαλψη». Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα για τα ανθρώπινα δικαιώματα υποστήριξε ότι το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο είναι

«αρκούντως γενικό», αλλά κάποιος θα μπορούσε να βασιστεί σε αυτό για να αναπτύξει «πρωτόκολλα», όπως «ιατρικά» πρωτόκολλα. Αλλά πρόσθεσε ότι είναι «σχεδόν σίγουρος-η» ότι, «για ίντερσεξ άτομα δεν πρέπει να έχουμε ιατρικά πρωτόκολλα».

Τέσσερις στους/στις πέντε συνεντευξιαζόμενους-ες από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις ισχυρίστηκαν ότι τα ίντερσεξ άτομα παραμένουν απροστάτευτα όσον αφορά τα δικαιώματα των ασθενών, ενώ ο/η πέμπτος-η δήλωσε ότι δεν είχε καμία σχετική γνώση. Ένας/μία από αυτούς-ές υποστήριξε ότι, όταν γεννιέται ένα ίντερσεξ παιδί, οι γονείς μαζί με τον/την/τους/τις γιατρό-ούς θα λάβουν αποφάσεις σχετικά με το φύλο του. Ένας/μία άλλος-η συνεντευξιαζόμενος-η ισχυρίστηκε ότι δεν υπάρχει ειδική πρόνοια για ίντερσεξ άτομα, ενώ ένας/μία άλλος-η δήλωσε ότι «είναι αόρατα αυτά τα άτομα». Δύο από αυτούς-ές τους/τις τέσσερις συνεντευξιαζόμενους-ες υποστήριξαν επίσης ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένα ιατρικά πρωτόκολλα που να τηρούνται για τα ίντερσεξ άτομα στη χώρα.

2.3. Η κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα και η υποστήριξη τους

Όταν ρωτήθηκαν για τη σοβαρότητα της ρητορικής μίσους, των εγκλημάτων μίσους και των διακρίσεων κατά των ίντερσεξ ατόμων στη χώρα και σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, τέσσερις στους/στις έντεκα συνεντευξιαζόμενους-ες υποστήριξαν ότι, δεν υπάρχουν διαθέσιμα σχετικά δεδομένα. Όπως δήλωσε ο/ ερωτώμενος/-η από τον φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρόκειται για «ένα φαινόμενο παντελώς άγνωστο». Παρόμοια ήταν η δήλωση ενός/μιας ερωτώμενου/-ης από ΜΚΟ για την ισότητα όλων των φύλων, ο/η οποίος-α υποστήριξε ότι τα ίντερσεξ άτομα είναι μια «αόρατη κοινότητα».

Σχεδόν όλοι-ες οι συνεντευξιαζόμενοι-ες – δέκα στους/στις έντεκα - συμπεριλαμβανομένων εκείνων που τόνισαν το γεγονός ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα σχετικά δεδομένα, συμφώνησαν ότι, τα ίντερσεξ άτομα, αντιμετωπίζουν ρητορική μίσους, εγκλήματα μίσους ή/και διακρίσεις στην ελληνική κοινωνία και ότι η έκταση του φαινομένου είναι αρκετά σοβαρή. Ενδεικτικά, ένας/μία συνεντευξιαζόμενος-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση είπε ότι, δεν είμαστε σε θέση να

πραγματοποιήσουμε συγκεκριμένη εκτίμηση, καθώς δεν υπάρχουν επίσημοι αριθμοί και στατιστικά στοιχεία, προσθέτοντας όμως ότι, «... μπορούμε να κάνουμε εικασίες με βάση τις ιστορίες των ίδιων των ίντερσεξ ατόμων αλλά και από αυτό που βλέπουμε από την κοινωνία για τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους ευρύτερα, απέναντι σε κάθε μη κανονικοποιημένο - συμμορφωμένο άτομο που να εντάσσεται στο δίπολο...», εννοώντας ότι υπάρχουν πράγματι (μεγάλες / συχνές) διακρίσεις λόγω χαρακτηριστικών φύλου στην ελληνική κοινωνία.

Ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης υποστήριξε ότι, οι ίντερσεξ άνθρωποι, βιώνουν εγκλήματα μίσους στην Ελλάδα, το πιο σοβαρό από τα οποία είναι ότι «αποφασίζουν άλλοι γι' αυτούς από τη στιγμή που γεννιούνται», ενώ ένας/μία άλλος-η εκπρόσωπος άλλης ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης αναρωτήθηκε «αν θα μπορέσει το σχολείο να το δεχτεί [ένα ίντερσεξ παιδί] , οι φίλοι του, [και] η ευρύτερη κοινωνία».

Σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών ισχυρίστηκε ότι, δεν υπάρχει υψηλό επίπεδο διακρίσεων κατά των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα - ειδικά τα τελευταία χρόνια - αλλά δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις υποστήριξαν ότι, η κοινωνική κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα είναι χειρότερη - ή πολύ χειρότερη - σε σχέση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ένας/μία από τους/τις άλλους-ες εκπροσώπους ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων είπε ότι, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τα ίντερσεξ άτομα είναι κοινωνικά αόρατα ακόμη και μέσα σε ασφαλή και συμπεριληπτικά περιβάλλοντα όπως αυτά των ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων - ένα φαινόμενο που έχει τις ρίζες του σε συνθήκες μυστικότητας που βασίζονται στην ενοχή που καλλιεργούνται από τον τρόπο που τα ίντερσεξ άτομα αντιμετωπίζονται από γιατρούς και η συμβουλή των τελευταίων στους γονείς των ίντερσεξ ατόμων:

«υπάρχει πολύ έντονα η κουλτούρα το ότι [το να είναι κάποιος/-α ίντερσεξ] είναι κάτι που δεν θα το συζητήσουμε στην οικογένεια, δεν θα το συζητήσουμε πιο παραέξω, δηλαδή αυτό είναι κάτι που actually [sic] λέγεται στους γονείς όταν... λέει ο γιατρός ότι το παιδάκι είναι ίντερσεξ... είναι κάτι που για πολλά χρόνια λέγανε στους γονείς "μην το πείτε παραέξω, μην συζητηθεί" (...) γενικά υπάρχει μεγάλη μυστικότητα, υπάρχει μεγάλη ντροπή - εντός εισαγωγικών - για το όλο θέμα, οπότε ακόμα και σήμερα, ακόμα και σε ΛΟΑΤΚΙ οργανώσεις βλέπουμε ότι τα άτομα δύσκολα... τα ίντερσεξ άτομα δύσκολα θα έρθουν να πούνε ότι είναι ίντερσεξ, δηλαδή είναι

μετρημένα στα δάχτυλα τα out ίντερσεξ άτομα και στον ακτιβιστικό χώρο και πιο γενικά. Τα περισσότερα είναι βέβαια στον ακτιβιστικό χώρο η αλήθεια είναι».

Όταν ρωτήθηκαν για τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα ίντερσεξ άτομα στη χώρα και τους πιθανούς λόγους πίσω από αυτές, σχεδόν όλοι-ες οι συνεντευξιαζόμενοι-ες – δέκα από τους/τις έντεκα – θεωρούν ότι αυτές είναι «αρνητικές» ή «κυρίως αρνητικές», ενώ ένας/μία συνεντευξιαζόμενος-η από φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ισχυρίστηκε ότι, είναι «ανύπαρκτες» επειδή οι άνθρωποι «δεν ξέρουνε τι είναι [ίντερσεξ]», αλλά ήταν αισιόδοξος-η ότι, «η κοινωνία είναι πολύ πιο μπροστά» από ό,τι κάποιος/-α θα ανέμενε.

Όσον αφορά τους λόγους πίσω από αυτές τις αρνητικές αντιλήψεις και στάσεις, συνεντευξιαζόμενος-η από φορέα προώθησης της ισότητας υποστήριξε ότι ο λόγος είναι ο «φόβος του διαφορετικού», που «πάντα υπάρχει στην ελληνική κοινωνία», καθώς και το γεγονός ότι λείπει «η εκπαίδευση της κοινωνίας στο, προκειμένου να αποδέχεται τον κάθε άνθρωπο, να είναι ανοικτή ως κοινωνία, να προστατεύει τα δικαιώματα του καθενός». Ένας/μία ερωτώμενος/-η από φορέα προώθησης της ισότητας των φύλων αναφέρθηκε επίσης στο γεγονός ότι, η ελληνική κοινωνία «προσπαθεί να ομογενοποιεί και να κατηγοριοποιεί και να κατατάσσει διστακτικά τους ανθρώπους... υπάρχει μια τάση επιβολής μιας διστακτικής κανονικότητας». Κατόπιν, «η κυρίαρχη κουλτούρα επεμβαίνει – και μέσα από τις επιστήμες – πάνω σε αυτά τα σώματα, χωρίς τα ίδια τα άτομα να έχουν το δικαίωμα της επιλογής, του αυτοπροσδιορισμού και του χρόνου [να αποφασίσουν], το αν και πότε θα γίνει κάτι».

Σύμφωνα με τον/την ίδιο/-α ερωτώμενο/-η, αυτές οι κυρίαρχες αντιλήψεις - που επηρεάζουν επίσης τα ίντερσεξ άτομα - βασίζονται στην πατριαρχική κουλτούρα, η οποία είναι «βαθιά ριζωμένη» στην ελληνική κοινωνία και δημιουργεί στερεότυπα φύλου και σεξισμό. Ένας/μία ερωτώμενος/-η για τα δικαιώματα των γυναικών είπε επίσης ότι υπάρχουν πολλές πεποιθήσεις διακρίσεων στην ελληνική κοινωνία σχετικά με την ταυτότητα φύλου και το βιολογικό φύλο, έτσι ώστε τα ίντερσεξ άτομα δεν θα μπορούσαν να αποτελούν εξαίρεση. Πρόσθεσε ότι άλλοι λόγοι για αυτές τις αρνητικές αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα ίντερσεξ άτομα περιλαμβάνουν την

άγνοια - τόσο μεταξύ των επαγγελματιών όσο και του κοινού - και την όχι αρκετή (θετική) ορατότητα.

Σε παρόμοιο κλίμα, οι περισσότεροι-ες από τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες αναφέρθηκαν επίσης στην άγνοια και/ή στην έλλειψη ορατότητας των ίντερσεξ ατόμων. Για παράδειγμα, ενώ ένας/μία ερωτώμενος/-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση ισχυρίστηκε ότι, αυτές οι αρνητικές αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα ίντερσεξ άτομα είναι απλώς αντιπροσωπευτικές των αντίστοιχων αντιλήψεων και στάσεων απέναντι στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα γενικά, προσθέτοντας ότι, υπάρχει «*τεράστια άγνοια*» για τα ίντερσεξ άτομα ειδικότερα, η οποία είναι μεγαλύτερη από ό,τι για άλλα άτομα που ανήκουν στο φάσμα ΛΟΑΤΚΙ+ και παίζει σημαντικό ρόλο και «*οδηγεί σε πολύ άσχημες συμπεριφορές απέναντι σε αυτά τα άτομα*». Παρομοίως, ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών αναφέρθηκε στην άγνοια σχετικά με τα ίντερσεξ άτομα, προσθέτοντας ότι αυτή η έλλειψη γνώσης είναι μεγαλύτερη από εκείνη για άλλα άτομα που ανήκουν στην κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ+.

Στο ίδιο μήκος κύματος, ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης αναφέρθηκε στην έλλειψη ορατότητας των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα που είναι υπεύθυνη για τη μεγάλη σύγχυση σχετικά με το τι σημαίνει «ίντερσεξ», σε σημείο που «*πολλοί νομίζουν ότι οι ίντερσεξ άνθρωποι είναι οι τρανς άνθρωποι*» και ότι είναι «*σαν να μην υπάρχουν [οι ίντερσεξ]*». Ένας/μία εκπρόσωπος άλλης ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης αναφέρθηκε επίσης στην άγνοια ως τον κύριο λόγο για αυτές τις αρνητικές στάσεις και αντιλήψεις, προσθέτοντας την έλλειψη «*ορατότητας*» και την έλλειψη διατάξεων για την προστασία των ίντερσεξ ατόμων στο εθνικό νομικό πλαίσιο. Ο/η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας από τον ακαδημαϊκό/ερευνητικό χώρο αναφέρθηκε επίσης στην επικράτηση «*πολύ μεγάλης άγνοιας*» για τον όρο ίντερσεξ, ο οποίος σύμφωνα με αυτόν-ήν είναι ένας νέος όρος που «*δεν συζητιέται συχνά*» και ακόμη και οι φοιτητές/φοιτήτριές του/της δυσκολεύονται να καταλάβουν οτιδήποτε πέραν του παραδοσιακού/στερεοτυπικού δυαδικού φύλου. Ένας/Μια άλλος-η συνεντευξιαζόμενος-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση αναφέρθηκε επίσης στο συνδυασμό της άγνοιας και της παραπληροφόρησης, που οδηγεί σε αρνητικές αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στα

ίντερσεξ άτομα. Πρόσθεσε, ωστόσο, ότι η έλλειψη εκπροσώπησης των ίντερσεξ ατόμων στο περιεχόμενο των μέσων ή ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται σε αυτά παίζει επίσης σημαντικό ρόλο στην αναπαραγωγή αρνητικών αντιλήψεων και στάσεων απέναντί τους:

«... είτε δεν θα υπάρχουν αναφορές καθόλου, δεν θα υπάρχουν [ίντερσεξ] χαρακτήρες, όπου ένα ίντερσεξ άτομο να πει «ουάου, είναι σαν κι εμένα»... και αν υπάρχουν, θα είναι με αρνητικό τρόπο και θα χρησιμοποιείται η παλιά ορολογία [ερμαφρόδιτος] και θα υπάρχουν πολλά κακοποιητικά αστεία».

Ερωτώμενος/-η από άλλη ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση τόνισε την έλλειψη εκπαίδευσης ως την κύρια αιτία αυτών των αντιλήψεων και στάσεων, η οποία είναι ορατή μεταξύ των εκπαιδευτικών και, κατά συνέπεια, των παιδιών.

Ζητήθηκε επίσης από τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες να προσδιορίσουν εάν τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων είναι σεβαστά και προστατεύονται (στη χώρα) σε διάφορους τομείς της ζωής - δηλαδή υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, απασχόληση, νομική αναγνώριση φύλου, καταχώρηση φύλου/ληξιαρχική καταχώριση μετά τη γέννηση, ρητορική μίσους και εγκλήματα μίσους κατά των ίντερσεξ ατόμων, πρόσβαση στη δικαιοσύνη και την έννομη προστασία. Οι περισσότεροι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες επικεντρώθηκαν σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετικά με τη ληξιαρχική καταχώριση μετά τη γέννηση σε σχέση με ιατρικές πράξεις χωρίς τη συγκατάθεση του ίντερσεξ ατόμου. Όπως είπε ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+:

«Ένα ίντερσεξ άτομο, από τη γέννησή του κιόλας, του αφαιρείται το δικαίωμα οποιασδήποτε επιλογής. Δηλαδή... όπως είναι γνωστό, γίνονται πολύ παρεμβατικές... επεμβάσεις σε [ίντερσεξ] μωρά - έτσι; - από τη στιγμή που γίνεται αντιληπτό ότι είναι ίντερσεξ, χωρίς απαραίτητα να είναι ιατρικά αναγκαίες. [Αυτές οι επεμβάσεις πραγματοποιούνται] Αλλά και μόνο για να ταιριάζουν - εντός εισαγωγικών - και να μοιάζουν - τα κυρίως εξωτερικά χαρακτηριστικά φύλου - σε είτε αγοράκι είτε κοριτσάκι - έτσι; - για να μπει [το ίντερσεξ άτομο] σε κάποιο κουτάκι που η κοινωνία έχει αποφασίσει ότι πρέπει να ταιριάζουν. Το οποίο είναι μεγάλη παραβίαση - προφανώς - των δικαιωμάτων αυτών των ατόμων, το οποίο δημιουργεί και πρόβλημα μετά στην υγεία τους, μπορεί να δημιουργήσει - μάλλον - πρόβλημα στην υγεία τους στο υπόλοιπο της ζωής τους... όπως το ότι θα... όπως το ότι από την εφηβεία και μετά πρέπει - για το υπόλοιπο της ζωής τους - να παίρνουν ορμόνες και πολλά, πολλά άλλα προβλήματα».

Παρομοίως, ένας/μία εκπρόσωπος οργανώσεων για θέματα φύλου αναρωτήθηκε «τι συνέπειες μπορεί να έχει αυτός ο άνθρωπος μετά στη ζωή του... στο τι θα κάνει με την ταυτότητά του, με τον προσανατολισμό του ...» όταν

«η κυρίαρχη ιδεολογία, μέσα από μία κυρίαρχη επιστήμη, όπως είναι η Χειρουργική, η Ιατρική παρεμβαίνει πάνω σε έναν άνθρωπο για να τον κανονικοποιήσει, χωρίς αυτό να είναι αναγκαίο και απαραίτητο... (...) να παρέμβεις για να κάνεις έναν άνθρωπο «έτσι», όπως εσύ θέλεις για να σου ταιριάζει στη νόρμα...».

Ένας/μία συνεντευξιζόμενος-η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας υποστήριξε ότι, οι περισσότεροι γιατροί εγκρίνουν τέτοιες ιατρικές διαδικασίες, ενώ ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών προχώρησε παραπέρα λέγοντας ότι πιστεύει ότι η «ιατρική κοινότητα» εκτελεί πράγματι «πειράματα» σε ίντερσεξ άτομα. Ένας/Μία άλλος/η εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών αναφέρθηκε επίσης γενικά σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων στον τομέα της υγείας, ενώ ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης πρόσθεσε ότι, τα ίντερσεξ άτομα, αντιμετωπίζουν προκλήσεις όταν ζητούν συγκεκριμένες ιατρικές εξετάσεις που συνδέονται με ένα συγκεκριμένο βιολογικό/ανατομικό φύλο, π.χ. «μια μαστογραφία».

Σχεδόν οι μισοί-ές από τους/τις συνεντευξιζόμενους-ες αναφέρθηκαν επίσης σε προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ίντερσεξ άτομα σχετικά με τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου τους. Ένας/μία εκπρόσωπος φορέα προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποστήριξε ότι, η νομική αναγνώριση φύλου είναι το «πιο βασικό [ζήτημα]», αφού «όλα ξεκινούν από την [νομική αναγνώριση] της ταυτότητα του φύλου», επειδή η νομική αναγνώριση φύλου συνδέεται με την «την πρόσβαση στην παιδεία, την πρόσβαση στην υγεία». Όμως, για τα ίντερσεξ άτομα, το ζήτημα είναι περίπλοκο, καθώς ένα ίντερσεξ παιδί δεν μπορεί να ερωτηθεί σχετικά με την ταυτότητα του φύλου του και ακόμα και αν ρωτηθεί «δεν ξέρει ποιος είναι, τι κάνει σε αυτή τη ζωή, τι θέλει να κάνει», όπως δήλωσε. Ο τελευταίος αυτός ισχυρισμός είναι προβληματικός, καθώς ένα παιδί μπορεί να γνωρίζει την ταυτότητα του φύλου του ήδη από μικρή ηλικία (Keo-Meier, C. & Ehrensaft, D., 2018:10). Επιπλέον, σύμφωνα με την «μέθοδο θεραπευτικής φροντίδας» του καταφατικού/επιβεβαιωτικού μοντέλου («gender affirmative model»), δίνουμε στα παιδιά την

δυνατότητα «μιλήσουν από μόνα τους για την προσωπικά βιωμένη ταυτότητα φύλου και εκφράσεις φύλου» ενώ «τους παρέχουμε στήριξη» με σκοπό «να εξελιχθούν» στον «αυθεντικό» τους εαυτό, «ανεξαρτήτως σε ποια ηλικία είναι» (Ehrensaft, 2017).

Οι συνεντευξιαζόμενοι-ες από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις υποστήριξαν επίσης ότι το σχετικό εθνικό νομικό πλαίσιο «δεν είναι ακόμη όπως θα έπρεπε», δεν επιτρέπει σε κάποιον να εγγραφεί στο Ληξιαρχείο ως «ρευστού φύλου» ή - όπως είπε ένας/μία από αυτούς-ές - «σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του φύλου τους τίποτα δεν αναγνωρίζεται» από τον ισχύοντα νόμο. Παρομοίως, ο/η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας από τον ακαδημαϊκό/ερευνητικό χώρο ισχυρίστηκε ότι, οι νομοθετικές προβλέψεις για την προστασία των χαρακτηριστικών φύλου και την σωματική ακεραιότητα είναι ένα ζήτημα στο οποίο «έχει μείνει αρκετά πίσω» η χώρα μας.

Ορισμένοι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες έκαναν επίσης παρατηρήσεις σχετικά με τον εκπαιδευτικό τομέα. Ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης είπε ότι σε αυτόν τον τομέα «υπάρχει μεγάλη παραβίαση» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων «και καμία φροντίδα» για αυτά. Ένας/μία άλλος-η εκπρόσωπος οργάνωσης ΛΟΑΤΚΙ+ αναφέρθηκε επίσης στο γεγονός ότι «ούτε καν η αναφορά στην ύπαρξή τους [των ίντερσεξ ατόμων] δεν γίνεται» στο σχολείο, ενώ ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών είπε ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν πλήρη άγνοια σε τέτοια θέματα. Σε αυτό το πλαίσιο, εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης είπε ότι «εναποτίθεται στα πιστεύω και στις πεποιθήσεις του κάθε εκπαιδευτικού το ίντερσεξ άτομο, όπου εκεί δέχεται και τη μεγαλύτερη κακοποίηση» και οι διακρίσεις λόγω χαρακτηριστικών φύλου λαμβάνουν χώρα «από τη στιγμή που θα πατήσει το [ίντερσεξ] παιδί το πόδι του στο σχολείο», επειδή «δεν αναγνωρίζεται ως άτομο» και πρέπει να είναι «είτε αγόρι είτε κορίτσι και μάλιστα με συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα». Σε κάθε άλλη περίπτωση, σύμφωνα με τον/την τελευταίο/-α ερωτώμενο/-η, «θα δεχθείς bullying ή διακρίσεις».

Όσον αφορά τον τομέα της απασχόλησης, ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης ισχυρίστηκε ότι, οι ίντερσεξ άνθρωποι προστατεύονται (από παρενόχληση, διακρίσεις ή εγκλήματα μίσους)

μόνο και μόνο επειδή είναι κοινωνικά αόρατοι και, φυσικά, αυτό «δεν σημαίνει ότι είναι ψυχολογικά ικανοποιημένοι με αυτό που συμβαίνει» σε σχέση με τις πεποιθήσεις και τις στάσεις στον τομέα της απασχόλησης. Εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών είπε επίσης ότι σε αυτόν τον τομέα, «όταν αποκαλύπτεις την ίντερσεξ ταυτότητα, νομίζω ότι τότε αντιμετωπίζεις εμπόδια». Ένας/μια άλλος/-η εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης υποστήριξε ότι τα ίντερσεξ άτομα πρέπει να κάνουν διπλή προσπάθεια για να αποδείξουν την αξία τους.

Όσον αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη και την έννομη προστασία, μόνο ένας/μια ερωτώμενος/-η (εκπρόσωπος φορέα προώθησης της ισότητας) αναφέρθηκε στο θέμα, σημειώνοντας ότι, τα «αντανακλαστικά» του δικαστικού συστήματος είναι «αργά». Ο/Η ίδιος-α συνεντευξιαζόμενος-η πρόσθεσε ότι, σε γενικές γραμμές, ολόκληρο το σύστημα δημόσιας διοίκησης έχει υιοθετήσει μια «φοβική» στάση έναντι των ζητημάτων των ίντερσεξ ατόμων. Ορισμένοι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν επίσης στην προστασία έναντι των εγκλημάτων μίσους και της ρητορικής μίσους λόγω χαρακτηριστικών φύλου, αλλά φάνηκαν να έχουν έλλειψη των σχετικών γνώσεων. Τρεις συνεντευξιαζόμενοι-ες από διαφορετικές ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις υποστήριξαν ότι τα χαρακτηριστικά φύλου δεν προστατεύονται από το σχετικό νομικό πλαίσιο - το οποίο δεν αληθεύει - ή ότι δεν γνωρίζουν εάν προστατεύονται ή όχι.

Τέλος, ένας/μια εκπρόσωπος οργάνωσης ΛΟΑΤΚΙ+ υποστήριξε ότι τα βασικά δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων καλύπτονται όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση, τις υπηρεσίες υγείας και την απασχόληση, καθώς και τη νομική αναγνώριση φύλου – το οποίο είναι αναληθές όπως είδαμε στο προηγούμενο μέρος της παρούσας έκθεσης και όπως θα δούμε και στο επόμενο - και το πρόβλημα είναι η έλλειψη παιδείας της κοινωνίας που μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες στις ζωές των ίντερσεξ ατόμων. Επίσης, ένας/μια συνεντευξιαζόμενος-η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας ενώ υποστήριξε ότι υπάρχει «μια άλφα [πρωταρχική] προστασία» των δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων στο εθνικό νομικό πλαίσιο, τα προβλήματα ξεκινούν κατά την «ερμηνεία» του υφιστάμενου νομικού πλαισίου από τους δικαστές, καθώς και τον «συντηρητισμό» που κυριαρχεί στη νομική και δικαστική κοινότητα.

Όταν ρωτήθηκαν αν ένα ίντερσεξ άτομο ή ένα μέλος της στενής οικογένειάς του, τους/τις ζήτησε ποτέ την υποστήριξή τους, ποια ήταν η περίπτωση/αίτημα και ποιες διαδικασίες, πρωτόκολλα κ.λπ. ακολουθήθηκαν, οι περισσότεροι-ες εκ των συνεντευξιαζόμενων απάντησαν αρνητικά. Ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης είπε ότι, μόνο μία φορά ένα ίντερσεξ άτομο είχε ζητήσει την υποστήριξή του/της και το αίτημα αφορούσε περισσότερο την «κοινωνικοποίηση» και την «ψυχολογική υποστήριξη» του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, αυτό το ίντερσεξ άτομο «δεν είπε ξεκάθαρα ότι ήταν ίντερσεξ», αλλά αυτό έγινε κατανοητό μέσω «συζήτησης» μαζί του - στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τον/την ερωτώμενο-η «και το ίδιο το άτομο δεν ήξερε να πει ότι είναι ίντερσεξ, δηλαδή υπήρχε άγνοια και για το ίδιο και από το ίδιο το άτομο... για το τι ακριβώς... συμβαίνει στο ίδιο». Όσον αφορά την ύπαρξη πρωτοκόλλων, οδηγιών, κ.λπ. σχετικά με την υποδοχή και την υποστήριξη των ίντερσεξ ατόμων από την οργάνωση που εκπροσωπούν, ο/η ίδιος-α συνεντευξιαζόμενος-η είπε ότι, δεν υπάρχουν συγκεκριμένα πρωτόκολλα/οδηγίες που να εστιάζουν σε ίντερσεξ άτομα και χρησιμοποιούνται στην οργάνωση, αλλά ορισμένες υφιστάμενες οδηγίες για σωστή συμπεριφορά απέναντι στα τρανς άτομα μπορούν επίσης να εφαρμοστούν στα ίντερσεξ άτομα π.χ. «σεβόμαστε *pronouns* [«αντωνυμίες» - κάνουμε σωστή χρήση αυτών]». Σύμφωνα με τον/την ίδιο/-α ερωτώμενο-η, οι γενικές οδηγίες συμπεριφοράς της οργάνωσης προς άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ - όπως «δεν κάνουμε *outing* [«αποκαλύπτουμε» το φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό ενός ατόμου χωρίς τη συγκατάθεσή του/της]» ή «δεν κάνουμε παραβιαστικές ερωτήσεις» - καλύπτει επίσης τα ίντερσεξ άτομα.

Ερωτώμενος/-η από άλλη ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση αναφέρθηκε επίσης στις περιπτώσεις δύο ίντερσεξ ατόμων που προσχώρησαν στην οργάνωση - ένα από τα οποία είναι φοιτητής-τρια και έμαθε ότι είναι ίντερσεξ μόλις πρόσφατα και το άλλο είναι μαθητής-τρια σχολείου που γνωρίζει για την ίντερσεξ κατάστασή του/της αλλά δεν μπορεί να κάνει «*come out*» στο σχολείο. Τα μέλη της οργάνωσης ανέφεραν διεξάγουν μια έρευνα για να βρουν φορείς και ιδρύματα όπου μπορούν να παραπέμψουν ίντερσεξ άτομα για εστιασμένη υποστήριξη. Τέλος, ο/η συνεντευξιαζόμενος-η που

εκπροσωπεί φορέα προώθησης της ισότητας, αναφέρθηκε σε μια περίπτωση ίντερσεξ παιδιού που αντιμετώπισε παρενόχληση και στιγματισμό στο σχολείο λόγω της έκφρασης του φύλου του/της που δεν συμφωνούσε με το καταχωρημένο κατά τη γέννηση φύλο. Ο φορέας ισότητας κατόρθωσε να συναντήσει το προσωπικό, τους μαθητές και τους γονείς των μαθητών του σχολείου για να τους/τις εκπαιδεύσει και να ευαισθητοποιήσει σχετικά με θέματα ίντερσεξ και την ανάγκη σεβασμού και υποστήριξης προς τα ίντερσεξ άτομα.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι το γεγονός ότι όταν ένα παιδί γεννιέται στην Ελλάδα, το φύλο πρέπει, υποχρεωτικά, να καταχωρηθεί στο Ληξιαρχείο είτε ως αρσενικό είτε ως θηλυκό. Ο/η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης της ισότητας ΛΟΑΤΚΙ+ αναφέρθηκε στην έλλειψη άλλων επιλογών όσον αφορά την καταχώρηση του φύλου μετά τη γέννηση: *«Το πρόβλημα το οποίο υπάρχει ενδεχομένως στην Ελλάδα είναι ότι (...) θα πρέπει να καταχωριστεί κάπως το φύλο στη ληξιαρχική πράξη γέννησης – δεν ισχύει όπως σε άλλες χώρες όπου μπορεί και να μη δηλωθεί το φύλο».*

Λόγω αυτής της έλλειψης επιλογής - σύμφωνα με τον/την ίδιο-α - *«συνήθως δηλώνεται το (...) επικρατέστερο βιολογικά ή το ορατό [φύλο] σε κάθε περίπτωση».* Και αυτή η πρακτική - σύμφωνα με τον/την ίδιο/-α ερωτώμενο/-η - θα δημιουργήσει πολλά προβλήματα στην υγεία του παιδιού. Παρομοίως, ένας/μια εκπρόσωπος οργάνωσης ΛΟΑΤΚΙ+ υποστήριξε ότι τέτοιες πρακτικές θα έχουν ως αποτέλεσμα *«πολύ άσχημες συνέπειες μετά στη ζωή του ίντερσεξ ατόμου».* Σύμφωνα με τον/την εκπρόσωπο του φορέα προώθησης της ισότητας, είναι απαραίτητο να καταργηθούν οι ιατρικές διαδικασίες χωρίς τη συγκατάθεση του ίντερσεξ ατόμου: *«είναι (...) καθαρά θέμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του κάθε ατόμου να αποφασίσει τι, τι θέλει (...) για τη ζωή του, για το σώμα του και γενικότερα για την, για την ζωή του».*

Δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες που εκπροσωπούν ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις αναφέρθηκαν επίσης στο γεγονός ότι οι γιατροί μπορεί να προτείνουν άμβλωση, εάν το αγέννητο παιδί αναγνωριστεί ως ίντερσεξ. Σε γενικές γραμμές, το να είναι κάποιος/-α ίντερσεξ θεωρείται από το ιατρικό προσωπικό ως κάτι απωθητικό ή - όπως το έθεσαν ένας-μία συνεντευξιαζόμενος-η - ένα *«τέρας της φύσης».*

Όταν τους ζητήθηκε να κατονομάσουν δημόσιους-ες-α και/ή ιδιωτικούς-ές-α φορείς/οργανώσεις/ιδρύματα στη χώρα που ειδικεύονται σε ίντερσεξ θέματα και/ή παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης για ίντερσεξ άτομα, πολλοί-ες από τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες κατονόμασαν την οργάνωση «Intersex Greece». Σύμφωνα με τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες που παρείχαν περισσότερες πληροφορίες, είναι μια ομάδα - χωρίς νομικό καθεστώς - που υποστηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων και οργανώνει δραστηριότητες εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης καθώς και δραστηριότητες υπεράσπισης, συμπεριλαμβανομένων παρεμβάσεων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.⁹ Άλλοι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες κατονόμασαν επίσης την οργάνωση «Orlando LGBT – Ψυχική υγεία χωρίς στίγμα» που σύμφωνα με αυτούς-ές μπορεί να παρέχει ψυχολογική υποστήριξη και σε ίντερσεξ άτομα.

Επιπλέον, οι ακόλουθες οργανώσεις και φορείς/ιδρύματα κατονομάστηκαν από τουλάχιστον έναν/μια ερωτώμενο/-η (όχι τον/την ίδιο/-α ερωτώμενο/-η κάθε φορά), αν και για ορισμένους-α από αυτούς-α είναι αμφίβολο αν έχουν σχετική γνώση ή/και εμπειρία στην υποστήριξη ίντερσεξ ανθρώπων: οι ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, Υπερήφανοι Γονείς και Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), ο Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ), το Γραφείο Αγωγής Υγείας της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Αθήνα. Οι συνεντευξιαζόμενοι-ες που αναφέρθηκαν σε αυτές τις οργανώσεις και φορείς/ιδρύματα δεν παρείχαν πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες υπηρεσίες. Ένας/μία ερωτώμενος-η αναφέρθηκε επίσης σε μια οργάνωση που ονομάζεται «Ουράνιο τόξο» - ενδεχομένως, να εννοεί τη ΛΟΑΤΚΙ οργάνωση «Οικογένειες Ουράνιο Τόξο» - η οποία σύμφωνα με αυτόν-ήν υποστηρίζει τους γονείς, ενώ ένας άλλος/μία άλλη ερωτώμενος/-η αναφέρθηκε στη Σχολή Δημόσιας Υγείας που μπορεί να διεξάγει σχετική επιστημονική έρευνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας/μία ερωτώμενος/-η που εκπροσωπεί ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση υποστήριξε ότι, σε γενικές

⁹ Βλ. επίσης την από κοινού με την Ολλανδική ΜΚΟ «NNID Foundation - Netherlands organisation for sex diversity» υποβολή της Intersex Greece της έκθεσης *Τα δικαιώματα των ίντερσεξ Παιδιών στην Ελλάδα*, στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Intersex Greece & NNID Foundation - Netherlands organisation for sex diversity (2019 November 1). *The Rights of Intersex Children in Greece*. Ανακτήθηκε από: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/GRC/INT_CRC_NGO_GRC_40838_E.pdf).

γραμμές και παρόλο που «έχουν συνήθως μια ελαφρώς καλύτερη εικόνα για αυτά [τα θέματα ενδιαφέροντος]» ακόμη και οι οργανώσεις ΛΟΑΤΚΙ+, «σε σύγκριση με οργανισμούς άσχετων στόχων», επιδεικνύουν περιορισμένες γνώσεις σχετικά με το θέμα - η γνώση «είναι ακόμα λίγη».

Τέλος, όταν ρωτήθηκαν πού μπορεί ένα ίντερσεξ άτομο να υποβάλει επίσημη αναφορά/καταγγελία - ή τουλάχιστον να αναφέρει ανώνυμα - μια περίπτωση διάκρισης λόγω χαρακτηριστικών φύλου, οι μισοί-ές συνεντευξιαζόμενοι-ες κατονόμασαν τον Συνήγορο του Πολίτη. Ένας/μία από αυτούς-ές παρείχε λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία που ακολουθείται. Τα περιστατικά διακρίσεων λόγω χαρακτηριστικών φύλου στους τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της υγείας και της κοινωνικής προστασίας μπορούν να αναφερθούν τόσο από άτομα όσο και από νομικά πρόσωπα, ηλεκτρονικά, μέσω φαξ, ταχυδρομείου ή μετά από προγραμματισμένη συνάντηση και μετά την υποβολή της αναφοράς. Ο Συνήγορος του Πολίτη θα επικοινωνήσει τόσο με το άτομο που υπέβαλε την αναφορά όσο και με τον φορέα/ίδρυμα κ.λπ. εναντίον του οποίου υποβλήθηκε η αναφορά για να «λύσει το πρόβλημα» - ενώ ένας/μία άλλος/-η ερωτώμενος/-η είπε ότι ο Συνήγορος του Πολίτη δεν δέχεται μόνο αναφορές αλλά έχει το δικαίωμα να «παρέμβει».

Στην πραγματικότητα, η «παρέμβαση» του Συνηγόρου του Πολίτη αφορά στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος μέσω της διαδικασίας της διαμεσολάβησης ή/και στην εισήγηση προς τις αρμόδιες αρχές για την επιβολή ποινών, σε περίπτωση διαπίστωσής παραβίασης της νομοθεσίας. Με άλλα λόγια, η Ανεξάρτητη Αρχή δεν μπορεί να επιβάλλει ποινές. Τρεις συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν επίσης στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας - χωρίς να παράσχουν περισσότερες πληροφορίες - και τρεις συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν επίσης στην ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση Colour Youth: ένας/μία από αυτούς-ές διευκρίνισε ότι η οργάνωση δέχεται ανώνυμες αναφορές περιπτώσεων εγκλημάτων μίσους και διακρίσεων.

Δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν επίσης στη γραμμή βοήθειας 11528 - που συντονίζεται από την ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση Orlando LGBT - αλλά και πάλι δεν παρείχαν περισσότερες

πληροφορίες. Επιπλέον, δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν στην Υπηρεσία Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας - ένας/μία από αυτούς-ές είπε ότι η διαδικασία της καταγγελίας είναι «δωρεάν» - πράγμα που είναι σωστό επειδή στο παρελθόν άτομα που ανέφεραν εγκλήματα μίσους έπρεπε να πληρώσουν παράβολο - αλλά δεν ήταν σίγουρος-η αν ένα άτομο μπορεί να καταγγείλει ανωνύμως ένα συμβάν στην Υπηρεσία.

Οι ερωτώμενοι/-ες αναφέρθηκαν επίσης στις ακόλουθες οργανώσεις, φορείς, ιδρύματα και υπηρεσίες: στον «Εισαγγελέα», σε «οποιοδήποτε αστυνομικό», στην οργάνωση Intersex Greece, σε ομάδες της κοινωνίας των πολιτών γενικά, σε ΛΟΑΤΚΙ+ ελληνικές ή πανευρωπαϊκές (όπως OII Europe) οργανώσεις γενικά, σε αρμόδιους δημόσιους φορείς για τη λήψη αναφορών για περιστατικά διακρίσεων, και πάλι γενικά. Δεν μπορούσαν να παράσχουν οποιεσδήποτε πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία που ακολουθείται. Ένας/μία α συνεντευξιαζόμενος-η δεν μπορούσε καν να ονομάσει έναν φορέα, ίδρυμα κ.λπ., ούτε έστω να κάνει μια γενική αναφορά.

2.4. Συστάσεις

Στην τελευταία ενότητα ερωτήσεων, ζητήθηκε από τους/τις συνεντευξιαζόμενους-ες να προτείνουν μέτρα και πολιτικές σε διάφορους τομείς της ζωής - δηλαδή υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, απασχόληση, νομική αναγνώριση φύλου, καταχώρηση φύλου / ληξιαρχική καταχώριση μετά τη γέννηση, ρητορική μίσους και εγκλήματα μίσους κατά των ίντερσεξ ατόμων, πρόσβαση στη δικαιοσύνη και την έννομη προστασία - προκειμένου να βελτιωθεί (ή να διασφαλιστεί) η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ομάδας στόχου και να προωθηθεί η κοινωνική τους συμπερίληψη και η ισότητα.

Ο/Η συνεντευξιαζόμενος-η από τον φορέα ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρότεινε την ανάπτυξη «πρωτοκόλλων καταγραφής», προκειμένου να συλλεχθούν δεδομένα σχετικά με τον ίντερσεξ πληθυσμό στη χώρα π.χ. «πόσοι από αυτούς-ές υπάρχουν εκεί έξω» ή «πόσα [ίντερσεξ] μωρά γεννιούνται». Ο/Η ίδιος-α συνεντευξιαζόμενος-η πρότεινε να μπορέσουμε να οικοδομήσουμε

εστιασμένα μέτρα με βάση αυτά τα δεδομένα, π.χ. «μια διαδικασία» ή «δίκτυο υποστήριξης για γονείς [ίντερσεξ παιδιών] και για [ίντερσεξ] παιδιά», λαμβάνοντας υπόψη ότι με βάση τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το παιδί δεν μπορεί να αποφασίσει μόνο του (χωρίς τη γονική συγκατάθεση).

Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης της ισότητας πρότεινε την υλοποίηση μιας εκστρατείας εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης σε ίντερσεξ θέματα που στοχεύουν στους «αρμόδιους φορείς/ενδιαφερόμενα μέρη». Οι στόχοι αυτής της δραστηριότητας θα ήταν «τα ίντερσεξ άτομα να αντιμετωπίζονται με σεβασμό», η «αποφυγή προσβολών σε βάρος τους» » και «να μην υφίστανται διακρίσεις στο μέλλον».

Δύο ερωτώμενοι/-ες από οργανώσεις για τα δικαιώματα των γυναικών, ένας/μια συνεντευξιαζόμενος-η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας και ένας/μια εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης πρότειναν επίσης τη διοργάνωση «δραστηριοτήτων πληροφόρησης» και «ευαισθητοποίησης» που στοχεύουν στο ευρύ κοινό. Ο/Η τελευταίος-α επεσήμανε επιπλέον ότι, «ένας μεγάλος παράγοντας σε όλες τις διακρίσεις είναι η άγνοια του κόσμου». Ο/Η συνεντευξιαζόμενος-η από τον φορέα ισότητας πρόσθεσε ότι το κράτος και ο φορέας στον οποίο εργάζεται θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην οργάνωση και την πραγματοποίηση μιας τέτοιας εκστρατείας/δραστηριότητας. Όσον αφορά τις ιατρικές διαδικασίες μετά τη γέννηση, ένας/μια εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης και ένας/μια εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών τόνισαν την ανάγκη νομοθετικών ρυθμίσεων για τη διασφάλιση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων στον τομέα της υγείας από την ημέρα που γεννιούνται, προκειμένου να τερματιστούν πρακτικές όπως οι επεμβατικές ιατρικές διαδικασίες. Παρομοίως, δύο ακόμη συνεντευξιαζόμενοι/-ες από διαφορετικές ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις υποστήριξαν ότι, πρέπει να εναπόκειται στα ίδια τα ίντερσεξ άτομα να αποφασίζουν σχετικά με οποιοδήποτε ιατρικές διαδικασίες που εφαρμόζονται πάνω τους και σχετίζονται με το φύλο τους - καμία διαδικασία δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα χωρίς την ενήμερη συναίνεσή τους.

Όσον αφορά την καταχώρηση φύλου μετά τη γέννηση, δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις, δύο συνεντευξιαζόμενοι-ες από οργανώσεις για τα δικαιώματα των γυναικών και ο/η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας πρότειναν ότι, η επιλογή «άλλο» ή «κενό» ή «ουδέτερο» και, γενικά, μια «τρίτη» επιλογή για το φύλο, για το φύλο θα πρέπει να είναι διαθέσιμες κατά τη ληξιαρχική καταχώριση μετά τη γέννηση ή/και κατά τη διάρκεια της νομικής αναγνώρισης φύλου αργότερα. Όσον αφορά τη νομική αναγνώριση φύλου, ένας/μία ερωτώμενος/-η από οργάνωση για τα δικαιώματα των γυναικών πρότεινε ότι η διαδικασία θα πρέπει να είναι ευκολότερη, ενώ ένας/μία συνεντευξιαζόμενος/-η από οργάνωση ΛΟΑΤΚΙ+ παρόμοια - αλλά λεπτομερέστερα - πρότεινε τη βελτίωση της διαδικασίας νομικής αναγνώρισης φύλου προκειμένου να γίνει ευκολότερη και εξωδικαστική, επισημαίνοντας ότι «ο αυτοπροσδιορισμός θα έπρεπε να είναι κάτι που το σεβόμαστε και δεν χρειάζεται ούτε δικαστήριο ούτε τίποτα». Πρότεινε επίσης ότι σε κάθε νόμο που προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να περιλαμβάνεται ρητή αναφορά στα χαρακτηριστικά φύλου.

Όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, ο/η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης της ισότητας εξέφρασε την ανησυχία του/της για την υγειονομική περίθαλψη που λαμβάνουν τα ίντερσεξ άτομα, συμπεριλαμβανομένου του χώρου στον οποίο θα παραπέμπονται και του είδους της αγωγής που θα λαμβάνουν. Ένας/μία ερωτώμενος/-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση επεσήμανε ότι «δεν γίνεται οι [ιατρικές] εξετάσεις, επεμβάσεις και η πρόσβαση [στο σύστημα υγείας] να γίνεται με βάση μόνο το φύλο που έχει καταγραφεί [στο Ληξιαρχείο]» επειδή αυτή η πρακτική δημιουργεί εμπόδια για τα ίντερσεξ άτομα, καθώς κάποια-ες ιατρική-ές εξέταση-άσεις)/διαδικασίες καλύπτονται από τη δημόσια ασφάλιση ως εξετάσεις/διαδικασίες που χρησιμοποιούνται μόνο σε/για άνδρες ή γυναίκες. Συνεντευξιαζόμενος/-η από άλλη ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση πρότεινε όλες οι ιατρικές διαδικασίες για τα ίντερσεξ άτομα να καλύπτονται από το δημόσιο σύστημα ασφάλισης. Τέλος, ένας/μία εκπρόσωπος από οργάνωση ισότητας των φύλων, πρότεινε την ανάπτυξη «ειδικών» ιατρικών «πρωτοκόλλων» σχετικά με τα ίντερσεξ άτομα και την «εποπτεία» της σωστής εφαρμογής τους.

Επιπλέον, ορισμένοι-ες συνεντευξιζόμενοι-ες αναφέρθηκαν στην ανάγκη κατάρτισης επαγγελματιών. Ο/Η εκπρόσωπος του φορέα προώθησης ισότητας πρότεινε ότι το νυν και το μελλοντικό (φοιτητές στις αστυνομικές ακαδημίες) προσωπικό της αστυνομίας να εκπαιδεύεται «σχεδόν ανά εξάμηνο» σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ+ ενδιαφέροντος κάτι που θα μπορούσε να γίνει με έναν πιο «συστηματικό» τρόπο. Πρόσθεσε επίσης ότι όλοι οι «εμπλεκόμενοι φορείς» του δημόσιου τομέα - δηλαδή «εκπαιδευτικοί», το προσωπικό στη «[δημόσια] διοίκηση», στην «αστυνομία», στη δικαιοσύνη- καθώς και «ο καθένας από εμάς [το ευρύ κοινό]» πρέπει να εκπαιδευτεί / ενημερωθεί. Παρομοίως, ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών πρότεινε δραστηριότητες κατάρτισης σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων για όλους τους σχετιζόμενους επαγγελματίες.

Ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης και ένας/μία εκπρόσωπος οργάνωσης για θέματα φύλου τόνισαν την ανάγκη για δραστηριότητες κατάρτισης και ευαισθητοποίησης πάνω σε θέματα ίντερσεξ ενδιαφέροντος, στοχεύοντας - ειδικότερα - στους επαγγελματίες τόσο της εκπαίδευσης όσο και της υγειονομικής περίθαλψης καθώς είναι «το πιο σημαντικό πράγμα» και «υπάρχει έλλειψη σε αυτό» όπως δήλωσε ένας/μία από αυτούς-ές. Ο/Η εκπρόσωπος της οργάνωσης για θέματα φύλου πρότεινε επίσης «να υπάρξει εκπαίδευση εκπαιδευτικών, σχολές γονέων, εκπαίδευση λειτουργών, ανθρώπων που δουλεύουν σε δήμους, στη δημόσια διοίκηση», ενώ συνεντευξιζόμενος-η ειδικός-ή εμπειρογνώμονας πρότεινε παρομοίως την υλοποίηση δραστηριοτήτων κατάρτισης για εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτικό προσωπικό προκειμένου να «αποδομήσουν οι ίδιοι τα στερεότυπα» που έχουν και στη συνέχεια «να ασχοληθούν με τα θέματα ισότητας» στον τομέα της εκπαίδευσης.

Όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης, ο/η συνεντευξιζόμενος-η από τον φορέα προώθησης της ισότητας υποστήριξε ότι, τέτοια θέματα (θέματα που σχετίζονται με τα ίντερσεξ άτομα) «να μην θεωρούνται ταμπού» στην εκπαίδευση. Είπε επίσης ότι ο φορέας στον οποίο εργάζεται έχει ήδη ζητήσει από το Υπουργείο Παιδείας να ενημερώσει και να εκπαιδεύσει το σχολικό προσωπικό σχετικά με τον τρόπο χειρισμού υποθέσεων ίντερσεξ παιδιών προκειμένου να τα υποστηρίξει,

επειδή ακόμη και όταν το σχολικό προσωπικό είναι πρόθυμο να συμμετάσχει και να υποστηρίξει τα ίντερσεξ παιδιά στο σχολείο, όταν προκύπτουν προκλήσεις/εμπόδια, αρνούνται να κάνουν οτιδήποτε χωρίς τη σχετική εντολή από το Υπουργείο Παιδείας ή/και επειδή φοβούνται την πιθανή αντίδραση άλλων μαθητών-τριών και/ή των γονέων των μαθητών. Δυστυχώς, συμπλήρωσε, οι αρχές του Υπουργείου Παιδείας δεν έχουν ακόμη ανταποκριθεί σε αυτή την πρόταση του φορέα ισότητας και συνεχίζουν να επαναλαμβάνουν ότι θα το σκεφτούν.

Δύο ακόμη συνεντευξιαζόμενοι-ες - και οι δύο από ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις - πρότειναν επίσης τη διοργάνωση δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης και κατάρτισης για εκπαιδευτικούς πάνω σε ίντερσεξ θέματα και *«για να ξέρουν πώς να μιλήσουν και να προσεγγίσουν τα παιδιά, έτσι ώστε αυτά να αισθανθούν ότι βρίσκονται σε ένα ασφαλές περιβάλλον»* όπως ένας/μια από αυτούς-ές διευκρίνισε. Ένας/μία από αυτούς-ές τους/τις δύο συνεντευξιαζόμενους-ες πρότεινε επίσης να τερματιστούν οι στερεοτυπικές διακρίσεις μεταξύ των φύλων και να γίνει σεβαστός ο αυτοπροσδιορισμός των παιδιών, καθώς και το δικαίωμά τους να επιλέγουν τις δραστηριότητες που θέλουν στο σχολείο, χωρίς έμφυλους διαχωρισμούς.

Ένας/μία άλλος/-η ερωτώμενος/-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση πρότεινε η εκπαίδευση - να εστιάζει - σε γενικές γραμμές - στον σεβασμό και την *«αποδοχή»* του *«Άλλου»*, ενώ ένας/μια ερωτώμενος/-η από οργάνωση για τα δικαιώματα των γυναικών πρότεινε τη συμπερίληψη ζητημάτων ίντερσεξ ενδιαφέροντος στα σχολικά βιβλία.

Ορισμένοι-ες συνεντευξιαζόμενοι-ες αναφέρθηκαν επίσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στην ακαδημαϊκή/ερευνητική κοινότητα. Ένας/μια εκπρόσωπος οργάνωσης για τα δικαιώματα των γυναικών που είναι κοινωνικός/-ή λειτουργός, δήλωσε ότι δεν διδάχθηκε ποτέ για θέματα που σχετίζονται με τα ίντερσεξ άτομα κατά τη διάρκεια των σπουδών του/της. Ο/η ειδικός/-ή εμπειρογνώμονας (καθηγητής-τρια Πανεπιστημίου) δήλωσε ότι δεν υπάρχουν επιστήμονες στη χώρα που ασχολούνται με σχετικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων των έμφυλων στερεοτύπων.

Όσον αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη ή την προσφυγή στη δικαιοσύνη μετά από περιστατικά εγκλημάτων μίσους/ρητορικής μίσους, ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης υποστήριξε ότι οι ίντερσεξ άνθρωποι δεν θα προσφύγουν στη δικαιοσύνη διότι «δεν μπαίνει ο άλλος σε μια διαδικασία να ξεκινήσει ένα δικαστήριο να πληρώσει δικηγόρους όταν ξέρει από την αρχή ότι εξαιτίας των στερεοτύπων και της άγνοιας είναι πεταμένα λεφτά και θα κακοποιηθεί». Ένας/μία εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης σημείωσε ότι «υπάρχουν πολύ λίγοι τρόποι για να αναφερθεί ένα περιστατικό [εγκλήματος μίσους ή διακρίσεων]» και τόνισε την ανάγκη να γίνει «πιο εύκολη, πιο φιλική η διαδικασία του να κάνεις μια καταγγελία».

Ακόμα, εκπρόσωπος από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση πρότεινε ότι οι δικαστές να εκπαιδεύονται ώστε να κάνουν διάκριση μεταξύ εγκλημάτων μίσους και άλλων «κοινών» εγκλημάτων. Άλλος-η συνεντευξιαζόμενος-η - επίσης από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση - αναφέρθηκε στον ρόλο της Εκκλησίας και, συγκεκριμένα, στην «αποστασιοποίησή» της και στην τροφοδότηση της ρητορικής μίσους καθώς «δεν αποδέχεται αυτά τα [ίντερσεξ] άτομα». Ο/Η ίδιος-α συνεντευξιαζόμενος-η πρότεινε επίσης νομικά μέτρα εναντίον εκείνων που χρησιμοποιούν ρητορική μίσους - επειδή η εκπαίδευση μπορεί να μην είναι πάντα ένα αποτελεσματικό εργαλείο κατά των εγκλημάτων μίσους στα οποία οδηγεί η ρητορική μίσους - και νομική προστασία για τα θύματά τους.

Ένας/μία ερωτώμενος/-η που εκπροσωπεί οργάνωση για την ισότητα των φύλων, παρόλο που πρότεινε τα χαρακτηριστικά φύλου να προστατεύονται βάσει του νόμου για τη ρητορική μίσους και τα εγκλήματα μίσους – πρόκειται για λανθασμένη πρόταση επειδή τα χαρακτηριστικά φύλου περιλαμβάνονται ήδη στο σχετικό νομικό πλαίσιο - εξέφρασε στη συνέχεια ανησυχία για την ελευθερία της έκφρασης, ισχυριζόμενος/-η ότι πολλοί-ές νομικοί επιστήμονες πιστεύουν ότι εάν ο σχετικός νόμος γίνει αυστηρότερος, τότε αυτό «μπορεί να στραφεί εναντίον μας» εξηγώντας ότι εννοεί περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης. Πρόκειται όμως για έναν μάλλον αβάσιμο φόβο, καθώς ούτε τα εγκλήματα μίσους ούτε η ρητορική μίσους εμπύπτουν στην ελευθερία της έκφρασης.

Άλλος-η συνεντευξιαζόμενος-η από ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωση πρότεινε την επιτάχυνση όλων των δικαστικών διαδικασιών και τη διαμόρφωση ενός προστατευτικού νομικού πλαισίου για τα ίντερσεξ άτομα. Τέλος, σε σχέση με τον τομέα της απασχόλησης, μόνο ένας/μία συνεντευξιαζόμενος-η - εκπρόσωπος ΛΟΑΤΚΙ+ οργάνωσης - έκανε μια σχετική πρόταση, υποστηρίζοντας ότι, τα άτομα των οποίων η έκφραση του φύλου δεν είναι στερεοτυπικά θηλυκή ή αρσενική - ή είναι ένα μείγμα από αυτά - δύσκολα θα μπορούσαν να βρουν δουλειά - για παράδειγμα - ως υπάλληλοι του δημόσιου τομέα, εννοώντας ότι μόνο «κανονιστικές», στερεοτυπικές εκφράσεις φύλου είναι ευπρόσδεκτες σε συγκεκριμένα εργασιακά περιβάλλοντα.

Επίλογος. Γενικά συμπεράσματα

Κοινωνική «αορατοποίηση», άγνοια, μη συμπεριληπτικό ή εχθρικό κοινωνικό περιβάλλον είναι λέξεις και φράσεις κλειδιά που θα μπορούσαν να περιγράψουν την κατάσταση των ίντερσεξ ατόμων τόσο σε θεσμικό όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για το ρατσιστικό έγκλημα και τον ρατσιστικό και μισαλλόδοξο λόγο, τα χαρακτηριστικά φύλου συμπεριλαμβάνονται στα προστατευόμενα χαρακτηριστικά. Όμως - πέραν του τομέα της εργασίας και της απασχόλησης - δεν γίνεται ρητή αναφορά σε αυτά αναφορικά με (την προστασία από) διακρίσεις και στους άλλους σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και ζωής. Επιπλέον, σχετικά πρόσφατα, καταργήθηκε άρθρο του Ποινικού Κώδικα, που απαγόρευε τον αποκλεισμό ατόμων από αγαθά ή υπηρεσίες (ή την αναγγελία τέτοιου αποκλεισμού) λόγω χαρακτηριστικών του φύλου τους.

Τα νεογέννητα παιδιά στην Ελλάδα καταχωρούνται στο Ληξιαρχείο είτε ως «άρρενα» είτε ως «θήλεα» - δεν παρέχεται άλλη επιλογή. Επιπλέον - και το πιο σημαντικό - βάσει του υφιστάμενου νομικού πλαισίου, επιτρέπεται η διεξαγωγή μη ιατρικά αναγκαίων / μη αναστρέψιμων ιατρικών πράξεων που σχετίζονται με χαρακτηριστικά φύλου σε ανήλικα ίντερσεξ άτομα χωρίς την ενημερωμένη συγκατάθεσή τους. Δεν υπάρχουν ακόμη νομικές διατάξεις εναντίον τέτοιων σημαντικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων. Επίσης, οι ειδικοί-ές εμπειρογνώμονες, εκπρόσωποι φορέων της κοινωνίας των πολιτών και ανεξάρτητων αρχών και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη που μας παραχώρησαν συνέντευξη, δεν είχαν υπόψιν τους την εφαρμογή - και επομένως την παρακολούθηση και αξιολόγηση - συγκεκριμένων ιατρικών πρωτοκόλλων για τους ίντερσεξ ανθρώπους στην Ελλάδα. Όπως είδαμε στη σχετική ενότητα, δεν είναι ακριβώς αυτή η πραγματικότητα, καθώς υπάρχουν οδηγίες που αφορούν στις επονομαζόμενες «διαταραχές ανάπτυξης φύλου» - όπως λανθασμένα καλούνται και αντιμετωπίζονται οι ίντερσεξ ποικιλομορφίες.

Η έρευνα δείχνει ότι εναπόκειται στους γονείς να λάβουν κρίσιμες αποφάσεις για την ζωή νεογέννητου ίντερσεξ παιδιού τους, αφού έχουν λάβει συστάσεις από το ιατρικό προσωπικό, οι οποίες όμως - τις περισσότερες φορές αν όχι πάντα - στρέφονται κατά του σεβασμού και της προστασίας της ακεραιότητας του σώματος του ίντερσεξ παιδιού. Το ιατρικό προσωπικό, επίσης, τις περισσότερες φορές - αν όχι πάντα - θα προτείνει τη διακοπή μιας κύησης, αν διαπιστωθεί ότι το αγέννητο παιδί είναι ίντερσεξ.

Παρόλο που τα καταγεγραμμένα περιστατικά εγκλημάτων μίσους ή/και διακρίσεων λόγω χαρακτηριστικών φύλου είναι ελάχιστα έως ανύπαρκτα, τόσο από την πρωτογενή έρευνα μας (συνεντεύξεις) όσο και από δευτερογενείς πηγές (π.χ. τα δεδομένα του δεδομένα του FRA,2020), προκύπτει ότι αυτά τα φαινόμενα υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία. Παρομοίως, τα αποτελέσματα του Ευρωβαρόμετρου για τις διακρίσεις στην ΕΕ (2019) αλλά και της πρωτογενούς έρευνάς μας, δείχνουν ότι, η στάση και η αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στα ίντερσεξ άτομα κινείται κάπου μεταξύ άγνοιας, (ιατρικής) παθολογικοποίησης και εχθρότητας. Η απόκρυψη της ίντερσεξ ποικιλομορφίας ή/και οι παρενοχλήσεις και οι διακρίσεις λόγω χαρακτηριστικών φύλου στην καθημερινή ζωή - και ιδίως στον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης - είναι πτυχές της ζωής ενός ίντερσεξ ατόμου στη σύγχρονη Ελλάδα. Ταυτόχρονα, η πρώτη και πλέον σοβαρή κρίσιμη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους συμβαίνει όταν γεννιούνται και αναγνωρίζονται ως ίντερσεξ: μη ιατρικά αναγκαίες / μη συναινετικές ιατρικές επεμβάσεις χωρίς τη συγκατάθεσή τους, με αρνητικές συνέπειες που θα τους/τις ακολουθούν για το υπόλοιπο της ζωής τους.

Η έλλειψη ορατότητας και η άγνοια για τα ίντερσεξ άτομα υπογραμμίζονται επίσης από την έλλειψη κεντρικής (κρατικής) πολιτικής που να εστιάζει στα ίντερσεξ άτομα, όπως έδειξε η έρευνα του έργου «Bring-In». Τις περισσότερες φορές, τα ίντερσεξ άτομα μπορεί να αναζητήσουν υποστήριξη σε ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις, αλλά ακόμη και κάποιες από αυτές - σύμφωνα με τα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνάς μας - δεν φαίνεται πάντα να έχουν τις γνώσεις ή/και την ικανότητα να τα υποστηρίξουν σωστά και να υπερασπιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, παρά

την - αδιαμφισβήτητα - καλή θέλησή τους. Επιπλέον, υπάρχει μόνο μια οργάνωση που επικεντρώνεται αποκλειστικά στα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων - η «Intersex Greece».

Οι συμμετέχοντες-ουσες στην έρευνα του έργου «Bring-In», συνέστησαν τη διαμόρφωση ενός υποστηρικτικού δικτύου που θα περιλαμβάνει γονείς και παιδιά. Πρότειναν επίσης βελτιώσεις στο εθνικό νομικό πλαίσιο και τις πολιτικές σχετικά με τη νομική αναγνώριση του φύλου και το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό. Από αυτή την άποψη, οι εκπρόσωποι φορέων, οι ειδικοί-ες εμπειρογνώμονες και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη πρότειναν την εισαγωγή προστατευτικών διατάξεων για την ακεραιότητα του σώματος των ίντερσεξ ατόμων στο εθνικό νομικό πλαίσιο και την παροχή τρίτης ή κενής επιλογής για την καταχώριση του φύλου σε όλα τα δημόσια έγγραφα/πιστοποιητικά. Ακόμα, πρότειναν μέτρα όπως οι θετικές και προστατευτικές παροχές προς τα ίντερσεξ άτομα στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης και στο ασφαλιστικό σύστημα - όπως η διαμόρφωση ιατρικών πρωτοκόλλων που εστιάζουν στις ανάγκες των ίντερσεξ ατόμων και η πλήρης ασφαλιστική κάλυψη όλων των ιατρικών διαδικασιών τις οποίες ενδεχομένως να χρειαστούν τα ενήλικα ίντερσεξ άτομα.

Επιπλέον, οι συνεντευξιαζόμενοι-ες εστίασαν στην ανάγκη για έρευνα καθώς επίσης και δραστηριότητες κατάρτισης σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων. Συγκεκριμένα, πρότειναν τη διοργάνωση δράσεων ευαισθητοποίησης και κατάρτισης για όλα τα άλλα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη και επαγγελματίες (επαγγελματίες υγείας, εκπαιδευτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι κ.λπ.) καθώς επίσης και την εισαγωγή της διάστασης της ταυτότητας του φύλου και των χαρακτηριστικών του φύλου στον ακαδημαϊκό χώρο και τα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών και, ειδικότερα, στις νομικές και στις κοινωνικές επιστήμες. Οι συστάσεις των συμμετεχόντων-ουσών στην έρευνα περιλαμβάνουν επίσης τον προσδιορισμό του κοινωνικού/δημογραφικού προφίλ των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα, μέσω σχετικής έρευνας και συλλογής δεδομένων.

Επιπροσθέτως, πρότειναν την υλοποίηση δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης και του ευρύτερου κοινού σε ζητήματα σχετικά με ίντερσεξ άτομα. Εστίασαν επίσης στην ανάγκη λήψης μέτρων και εφαρμογής αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα, προτείνοντας την καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων φύλου, των στερεοτύπων περί διπόλου και των προκαταλήψεων στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και στην προώθηση της συμπερίληψης και του σεβασμού προς τα ίντερσεξ παιδιά που φοιτούν στο σχολείο. Σύμφωνα με τις συστάσεις των ίδιων, η καταπολέμηση της ρητορικής μίσους μπορεί να επιτευχθεί επίσης με την επιβολή (αυστηρών) ποινών.

Τέλος, επισήμαναν την ανάγκη να καταπολεμηθούν οι καταχρηστικές συμπεριφορές από δημοσίους υπαλλήλους και λειτουργούς, να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ίντερσεξ ατόμων στις υπηρεσίες υποβολής καταγγελιών και στο σύστημα δικαιοσύνης και να γίνουν οι σχετικές διαδικασίες ευκολότερες και γρηγορότερες. Η ύπαρξη επιλογών αναφοράς για περιστατικά εγκλημάτων μίσους ή διακρίσεων ή νομικών διατάξεων δεν είναι αρκετή: τα ίντερσεξ άτομα - όπως κάθε άλλο ανθρώπινο ον - θα ενθαρρυνθούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους και να κάνουν χρήση των παρεχόμενων επιλογών μόνο εάν ξέρουν ότι θα αντιμετωπιστούν με απεριόριστο και άνευ όρων σεβασμό, αξιοπρέπεια και επαγγελματισμό.

Αναφορές

- Colour Youth (10 Οκτωβρίου 2017). Ανακοίνωση της Colour Youth για το νομοσχέδιο της Νομικής Αναγνώρισης Ταυτότητας Φύλου. Ανακτήθηκε από:
<https://www.colouryouth.gr/2017/10/12/anakoynosi-tis-colour-youth-gia-to-nomoschedi-o-tis-nomikis-anagnwrisis-tautotitas-filou/>
- Colour Youth –Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (28 Σεπτεμβρίου 2018). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ Εκπαιδευτικά Εργαστήρια «Come Forward». Ανακτήθηκε από:
<https://www.colouryouth.gr/2018/10/01/come-forward-deltio-tyrou/>
- Council of Europe – Parliamentary Assembly. Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people. Ανακτήθηκε από:
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24232&lang=en>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (21 Μαρτίου 2012). Παρουσίαση αποτελεσμάτων πιλοτικής φάσης 1.10.2011-31.12.2011. Ανακτήθηκε από:
<http://rvrn.org/2012/03/%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%af%ce%b1%cf%83%ce%b7-%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%b5%ce%bb%ce%b5%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%cf%80%ce%b9%ce%bb%ce%bf%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae%cf%82/>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (Απρίλιος 2013). *Ετήσια Έκθεση 2012*. Ανακτήθηκε από:
<http://rvrn.org/2013/04/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%ba%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%b7-2012/>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2014). *Ετήσια Έκθεση 2013*. Ανακτήθηκε από:
<http://rvrn.org/wp-content/uploads/2014/04/Report2013final.pdf>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2015). *Ετήσια Έκθεση 2014*. Ανακτήθηκε από:
http://rvrn.org/wp-content/uploads/2015/05/Report_2014gr.pdf

- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2016). *Ετήσια Έκθεση 2015*. Ανακτήθηκε από:
http://rvrn.org/wp-content/uploads/2016/04/Report_2015gr.pdf
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2017). *Ετήσια Έκθεση 2016*. Ανακτήθηκε από:
http://rvrn.org/wp-content/uploads/2017/04/Report_2016gr.pdf
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2018). *Ετήσια Έκθεση 2017*. Ανακτήθηκε από:
http://rvrn.org/wp-content/uploads/2018/03/Report_2017gr.pdf
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2019). *Ετήσια Έκθεση 2018*. Ανακτήθηκε από:
http://rvrn.org/wp-content/uploads/2019/04/RVRN_report_2018gr.pdf
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2020). *Ετήσια Έκθεση 2019*. Ανακτήθηκε από:
<http://rvrn.org/wp-content/uploads/2020/06/ETHSIA-EKTHESH-2019-GREEK.pdf>
- E-Lawyer (17 Σεπτεμβρίου 2020). Αναγνώριση μη δυαδικής ταυτότητας φύλου - nonbinary από το Ειρηνοδικείο Καλλιθέας. Ανακτήθηκε από:
<http://elawyer.blogspot.com/2020/09/non-binary.html>
- Ehrensaft, D. (2017). Gender nonconforming youth: current perspectives, *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, Volume 8:57-67. DOI: 10.2147/AHMT.S110859
- European Commission (2019). Special Eurobarometer 493 Discrimination in the European Union European Union. Ανακτήθηκε από:
https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/s_earch/Discrimination/surveyKy/2251
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2020) *EU-LGBTI II. A long way to go for LGBTI equality*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Ανακτήθηκε από:
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

- Ghattas, D. C. (2015 Δεκέμβριος). *Standing up for the human rights of intersex people – how can you help?*, Brussels: ILGA Europe & OII Europe. Ανακτήθηκε από:
<https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2016/02/How-to-be-a-great-intersex-ally-A-toolkit-for-NGOs-and-decision-makers-December-2015.pdf>
- Ghattas, D. C. (2019). *PROTECTING INTERSEX PEOPLE IN EUROPE: A TOOLKIT FOR LAW AND POLICYMAKERS*, ILGA Europe & OII Europe. Ανακτήθηκε από: https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2019/05/Protecting_intersex_in_Europe_toolkit.pdf
- IGLYO, OII Europe & EPA (2018). *Υποστηρίζοντας το ίντερσεξ παιδί σας*. Ανακτήθηκε από:
https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2018/10/Parents_Toolkit_Intersex_GRK_ES_WEB.pdf
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (χ.χ.). ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ 2018-2019 «Δημοκρατική Συνύπαρξη και Ανθρώπινα Δικαιώματα», «Ευαισθητοποίηση μαθητριών/μαθητών σε ζητήματα Σεξουαλικού Προσανατολισμού, Ταυτότητας Φύλου, Έκφρασης Φύλου και Χαρακτηριστικών Φύλου». Ανακτήθηκε από:
<http://iep.edu.gr/el/thematiki-evdomada-2018-2019/foreis-them-evd/polyxromo-sxoleio-evaisthitopoiisi-mathitron-mathiton-se-zitimata-seksoualikoy-prosanatolismoy-taftotitas-fylou-ekfrasis-fylou-kai-xarakteristikon-fylou>
- Intersex Greece & NNID Foundation - Netherlands organisation for sex diversity (2019 November 1). *The Rights of Intersex Children in Greece*. Retrieved from:
https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/GRC/INT_CRC_NGO_GR_C_40838_E.pdf
- Keo-Meier, C. & Ehrensaft, D. (2018). Introduction to the Gender Affirmative Model in C. Keo-Meier & D. Ehrensaft (eds) *The Gender Affirmative Model: An Interdisciplinary Approach to Supporting Transgender and Gender Expansive Children*, Washington: American Psychological Association.
- Legislation Malta, ACT No. XI of 2015 AN ACT for the recognition and registration of the gender of a person and to regulate the effects of such a change, as well as the recognition and protection of the sex characteristics of a person. Ανακτήθηκε από:

<https://legislation.mt/eli/act/2015/11/eng/pdf>

- Νόμος 344/1976. Ανακτήθηκε από:
<https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/Nom344-1976lp.pdf>
- Νόμος αριθ. 927/1979. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/307515
- Νόμος 3418/2005. Ανακτήθηκε από:
<http://isth.gr/images/uploads/J1E7IM6.pdf>
- Νόμος 4356/2015. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/140974
- Νόμος 4443/2016. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/246224
- Νόμος 4491/2017. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/304143
- Νόμος 4604/2019. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/506446
- Νόμος 4619/2019. Ανακτήθηκε από:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/529099
- Pirkramenou, N. (2019), *Intersex Rights. Living Between Sexes*, Springer.
- Πολύχρωμο Σχολείο (2021 Μάρτιος 18). Προχωρώντας Μπροστά – Εκπαιδευτικό υλικό εγκεκριμένο από το Υ.ΠΑΙ.Θ για το σχολικό έτος 2020-2021. Ανακτήθηκε από:
<https://rainbowschool.gr/2021/03/18/proxorontas-mprosta/>
- Συνήγορος του Πολίτη (χ.χ.). Ίση μεταχείριση. Ανακτήθηκε από:
<https://www.synigoros.gr/?i=equality.el>
- Συνήγορος του Πολίτη (2018). *ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2017*. Αθήνα: Ο Συνήγορος του Πολίτη. Ανακτήθηκε από:
<https://www.synigoros.gr/resources/docs/ee-isi-metaxeirisi-2017-gr.pdf>

- Συνήγορος του Πολίτη (2019). *ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2018*. Αθήνα: Ο Συνήγορος του Πολίτη. Ανακτήθηκε από:
https://www.synigoros.gr/resources/docs/ee_im_2018_el.pdf
- Συνήγορος του Πολίτη (2020). *ΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 2019*. Αθήνα: Ο Συνήγορος του Πολίτη. Ανακτήθηκε από:
https://www.synigoros.gr/resources/docs/ee_im_2019_el.pdf
- Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (2017 Οκτώβριος 10). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: «Το ΣΥΔ καλωσορίζει την ψήφιση του νόμου για τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου και συνεχίζει τον αγώνα για την βελτίωσή του». Ανακτήθηκε από:
<https://transgendersupportassociation.wordpress.com/2017/10/10/%ce%b4%ce%b5%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%bf-%cf%84%cf%85%cf%80%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%bf-%cf%83%cf%85%ce%b4-%ce%ba%ce%b1%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%bf%cf%81%ce%af%ce%b6%ce%b5%ce%b9-%cf%84%ce%b7%ce%bd-%cf%88/>
- Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (2017 Οκτώβριος 26). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: «26 Οκτωβρίου | Διεθνής Ημέρα Ευαισθητοποίησης για τα δικαιώματα των Ίντερσεξ ανθρώπων». Ανακτήθηκε από:
<https://transgendersupportassociation.wordpress.com/2017/10/26/%ce%b4%ce%b5%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%bf-%cf%84%cf%85%cf%80%ce%bf%cf%85-26-%ce%bf%ce%ba%cf%84%cf%89%ce%b2%cf%81%ce%af%ce%bf%cf%85-%ce%b4%ce%b9%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%ae%cf%82-%ce%b7%ce%bc%ce%ad/>
- Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, Athens Pride, Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, Proud Seniors Greece, Πολύχρωμο Σχολείο, Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας ΟΛΚΕ (2019 Σεπτέμβριος 9). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: «Κοινή δήλωση LGBTQI οργανώσεων σχετικά με ομοφοβική ρατσιστική επίθεση σε βάρος δύο πολιτών από άντρες των ΜΑΤ». Ανακτήθηκε από:
<https://transgendersupportassociation.wordpress.com/2019/09/02/%ce%b4%ce%b5%ce%bb%cf%84%ce%b9%ce%bf-%cf%84%cf%85%cf%80%ce%bf%cf%85-%>

[%ce%ba%ce%bf%ce%b9%ce%bd%ce%ae-%ce%b4%ce%ae%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%b7-lgbtqi-%ce%bf%cf%81%ce%b3%ce%b1%ce%bd%cf%8e%cf%83%ce%b5/](#)

- Theofilopoulos, T., Serafeim, I., Moudatsou, M. & Farmakidis, K. (2018). Greece: Heading in the Right Direction, but with a Long Road Ahead in Godzisz, Piotr & Viggiani, G. (eds) *Running through Hurdles: Obstacles in the Access to Justice for Victims of Anti-LGBTI Hate Crimes* (σσ. 119-141), Warsaw: Lambda Warsaw Association. Ανακτήθηκε από:
<http://www.lgbthatecrime.eu/researchbook/2018%20Running%20through%20hurdles.pdf>
- Υπηρεσίες Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας. Ανακτήθηκε από:
http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=23698&Itemid=0&lang=
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων/Γενική Γραμματεία για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Ειδική Εκπαίδευση/(31 Ιανουαρίου 2020). Ενημέρωση για τη Θεματική Εβδομάδα, αριθμός: Φ1/14332/Δ2. Ανακτήθηκε από:
https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/enimerosi_gia_ti_thematiki_evdomada_.pdf
- Υπερήφανοι Γονείς, Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, Ελληνικό Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, ΟΛΚΕ, Proud Seniors Greece, Πολύχρωμο Σχολείο, Ομάδα Υποστήριξης Απασχόλησης ΛΟΑΤΚΙ+, Athens Pride, Θετική Φωνή και Praksis (28 Σεπτεμβρίου 2018). ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ – ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ+ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΚΤΙΒΙΣΤΗ ΖΑΚ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ. Ανακτήθηκε από:
<https://transgendersupportassociation.wordpress.com/2018/09/28/%ce%b4%ce%b9%ce%b1%ce%bc%ce%b1%cf%81%cf%84%cf%85%cf%81%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%bf%cf%81%ce%b5%ce%b9%ce%b1-%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%bb%ce%bf%ce%b1%cf%84%ce%ba%ce%b9-%ce%bf%cf%81%ce%b3%ce%b1/>

